

KADONNEEN PROVENIENSSIN METSÄSTYS

Provenienssien jäsentyminen arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa

Maarit Koivu

Tampereen yliopisto
Informaatiotieteiden yksikkö
Informaatiotutkimus ja interaktiivinen media
Pro gradu – tutkielma
Toukokuu 2015

Tutkielmassa tarkasteltiin arkistokuvailun kansallista käsitemallia ja sitä, miten asiakirjojen provenienssit saadaan esille uudessa käsitemallissa. Aihetta taustoitettiin esittelemällä lyhyesti arkistokuvailun kansallinen käsitemalli ja käsitemallin kehittämiseen johtaneita tekijöitä. Lisäksi esiteltiin ne käsitemallin entiteetit, joihin provenienssin kuvailu liittyi. Kirjallisuuskatsauksessa esiteltiin tarkemmin, miten provenienssi on määritelty aikojen kuluessa ja mitkä tekijät ovat vaikuttaneet tulkintojen muutokseen.

Empiirisen tutkimuksen tutkimusaineistona olivat Hämeenlinnan maakunta-arkistoon sijoitetut Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimiston ja sen seuraajien aineistot. Tutkimusaineistoksi valittiin sellaisia arkistoyksiköitä, jotka sisälsivät yhteyksiä useamman eri arkistonmuodostajan aineistoihin. Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa tarkasteltiin sitä, millaisia proveniensseja tutkittavassa aineistossa oli. Asiakirjoissa havaittiin sekä moni- että yhteisproveniensseja. Seuraavassa vaiheessa, tutkimuksen kohteena olevat arkistoyksiköt sijoitettiin arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa Tietovarannoksi ja niihin liittyvät arkistonmuodostajat Toimijoiksi. Tämän jälkeen tarkasteltiin sitä, miten Tietovarantojen ja Toimijoiden väliset suhteet näkyvät käsitemallissa.

Käsitemallissa Tietovarannon eli tutkittavien asiakirjojen moniprovenienssi oli mahdollista saada esiin, koska Tietovarannolle voitiin kuvata kontekstuaalinen suhde useampaan arkistonmuodostajaan. Käytännössä tämä ilmeni siten, että mitä pienempi kuvailtava Tietovaranto oli, sitä tarkemmin sen provenienssit saatiin näkyviin. Suurempaa Tietovarantoa kuvailtaessa todettiin, että Toimijoiden määrä kasvoi. Toimijoiden määrän kasvaessa, Toimijoiden kohdentaminen niitä koskeviin asiakirjoihin vaikeutui.

Tutkimustulosten perusteella todettiin, että sekä moni- että yhteisprovenienssit saadaan näkyviin arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa. Mitä pienempi Tietovaranto, sitä tarkemmin kuvailu saatiin kohdennettua. Provenienssi katosi tai ainakin sen jäljittäminen vaikeutui, mikäli kuvailutasona oli arkisto tai sarja, joka sisälsi moneen eri arkistonmuodostajaan liittyviä aineistoja. Kuvailussa ei ilmennyt se, mistäpäin arkistoa tai sarjaa moni- ja yhteisprovenienssit löytyvät. Toisaalta laajan aineiston provenienssien kuvailu on mahdollista kohdentaa tarkasti, mikäli samat Toimijat eli arkistonmuodostajat liittyvät Tietovarannon kaikkiin asiakirjoihin.

Kuvailtaessa proveniensseja arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa on hyvä pohtia, mikä on sopiva provenienssin kuvailutaso. Tutkimustulosten perusteella voidaan sanoa, että sarja- tai arkistotason kuvailu antaa hyvän kuvan aineiston provenienssista, mikäli asiakirjat koskevat samaa asiaa eikä aineistosta löydy useita moni- tai yhteisprovenienssisuhteita. Mikäli kuvailtava aineisto sisältää useita moni- tai yhteisproveniensseja, voi provenienssien tunnistaminen viedä aikaa. Tästä johtuen kannattaa kuvailuun varata aikaa ja miettiä tarkoin, mille tasolle kuvailun tekee.

Avainsanat: arkistokuvailun kansallinen käsitemalli, provenienssi, kuvailu, asiakirjahallinto

Sisällys

1 JOHDANTO.....	1
2 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN PERUSTA JA KESKEISET KÄSITTEET	2
2.1 Keskeiset käsitteet.....	2
2.1.1 Proveniensi.....	2
2.1.2 Arkistonmuodostaja	3
2.1.3 Kuvailu	3
2.2 Tutkimuksia provenienssista	5
2.2.1 Tutkimuksia perinteisen provenienssin näkökulmasta	6
2.2.2 Moniprovenienssin ongelma	8
2.2.3 Postmodernit kertomukset asiakirjoista	10
2.3 Arkistokuvailun kansallinen käsitelmä.....	15
2.3.1 Arkistokuvailun kansallinen käsitelmä ja kuvailu	16
2.3.2 Tietovaranto	18
2.3.3 Toimija	19
2.3.4 Toiminta.....	20
3 TUTKIMUSKYSYMYKSET, -AINEISTOT JA -MENETELMÄT	22
3.1 Tutkimuskysymykset	22
3.2 Tutkimusorganisaatio	23
3.2.1 Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimisto ja sen seuraajat	23
3.2.2 Tutkimusaineistot ja analysoidtavat asiakirjat	25
3.3 Tutkimuksen toteutus ja analyysimenetelmät	28
4 TULOKSET	31
4.1 Asiakirjojen provenienssit	31
4.1.1 Diaarit ja luettelot.....	31
4.1.2 Opintotukipäätökset.....	35
4.1.3 Käyttösuunnitelmatoimitukset.....	35
4.1.4 Maatalouslautakuntien päätöksistä tehdyt valitukset	38
4.2 Provenienssit arkistokuvailun kansallisessa käsitelmässä	38
4.2.1 Moniproveniensi arkistokuvailun kansallisessa käsitelmässä.....	38
4.2.2 Yhteisproveniensi arkistokuvailun kansallisessa käsitelmässä	46
4.3 Yhteenveto	49
5 JOHTOPÄÄTÖKSET	55
6 LÄHTEET	58

1 JOHDANTO

Harmaahapsinen herrasmies astuu sisään. ”Päivää, nimeni on Martti Virtanen ja haluaisin KAIKKI tiedot kotitalostani. Isäni, Matti Virtanen, rakensi talon joskus 1940-luvulla. Isäni henkilötunnus oli...” Toisaalla arkistossa arkistonjärjestäjä pohtii kuumeisesti, mitä tehdä kotelolle, joka sisältää asiakirjoja useammalta vuosikymmeneltä ja useammalta viranomaiselta. Kotelossa lukee ”Käyttösuunnitelmat”.

Edellä kuvatut tilanteet ovat arkipäivää arkiston tietopalvelussa ja arkistoja järjestettäessä. Kuvatut tilanteet ovat innoittaneet myös tämän tutkielman tekoon. Arkistoja järjestäessä tulee usein eteen tilanteita, joissa on vaikea sanoa, mihin arkistoon asiakirja oikeastaan kuuluu. Koteloiden tai sidoksissa saattaa olla useamman eri arkistonmuodostajan aikaisia aineistoja. Kun järjestäminen tapahtuu jälkikäteen, on vaikeaa tietää, mikä organisaatio on aineistot luonut tai asiakirjoja käyttänyt. Voidaan sanoa, että asiakirjojen proveniensi on hukassa.

Tutkielman aihe liittyy arkistokuvailun kansalliseen käsitemalliin ja proveniensiin. Tutkielmassa tarkastellaan provenienssia ja sitä, miten proveniensi voidaan käsitemallissa hahmottaa. Kyseessä on teoreettisen mallin testaus, koska käsitemallin pohjalta tehtävä käytännön sovellus ei ole vielä valmis. Tapausorganisaatioina ovat Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimiston ja sen seuraajien asiakirjat. Aineiston valintaan vaikutti se, että tutkielman tekijällä on omakohtaisia kokemuksia aineistosta.

Provenienssista ja siihen liittyvistä ongelmista on paljon kirjallisuutta, mutta käsitemalliin perustuva järjestelmä on vasta testausvaiheessa. Uuden järjestelmän on tarkoitus, jollakin aikataululla, syrjäyttää Arkistolaitoksen Vakka- ja Aarre-tietokanta. Se, että tutkittavana mallina on kehitteillä oleva järjestelmä, tekee tutkimuksesta mielenkiintoisen. Uskon, että tutkimuksesta on hyötyä myös niille toimijoille, jotka järjestelmää tulevaisuudessa käyttävät, esimerkiksi arkistoluovutusta suunnittelevat valtion viranomaiset.

2 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN PERUSTA JA KESKEISET KÄSITTEET

2.1 Keskeiset käsitteet

Tässä luvussa määritellään tutkielman kannalta keskeiset käsitteet. Tutkielman aiheena on arkistokuvailun kansallinen käsitelmä ja proveniensi. Tutkielman kannalta keskeisiä arkistoon liittyviä käsitteitä ovat proveniensi, arkistonmuodostaja ja kuvailu. Kaikki kolme käsitettä linkittyvät toisiinsa. Kuvailu on keino, jonka avulla arkistonmuodostajien ja aineistojen välinen proveniensi saadaan esiin. Luku 2.1.1 sisältää provenienssin ja kontekstin määritelmän. Alaluvussa 2.1.2 määritellään arkistonmuodostaja ja alaluvussa 2.1.3 kuvailu.

2.1.1 Proveniensi

Tutkielmassa analyysin kohteena on proveniensi. Proveniensi on yksi tärkeimmistä arkistotyön periaatteista. Arkistowikissä proveniensi määritellään organisaatioksi tai henkilöksi, jonka toiminnassa asiakirjat on laadittu, kerätty ja/tai niitä on käytetty (*Arkistowiki* 2013). Arkistowikin määritelmä on suppea ja nykyään proveniensi määritellään laajemmin. Provenienssilla tarkoitetaan aineiston suhdetta kaikkiin erilaisissa rooleissa oleviin toimijoihin, jotka ovat osallistuneet aineiston tuottamiseen, hallintaan ja käyttöön aineiston elinkaaren eri vaiheissa. Provenienssilla tarkoitetaan myös aineiston suhdetta niihin tehtäviin, joiden dokumentaatiota se on. (muun muassa Nesmith 2006, 352-353; Wood & al 2014, 403.)

ICA (International Council on Archives) määrittelee provenienssin asiakirjan ja sen luoneen, sitä käyttäneen tai sitä muokanneen organisaation tai henkilön väliseksi suhteeksi. Provenienssilla tarkoitetaan myös suhdetta, joka asiakirjalla on niihin tehtäviin, joiden johdosta tämä asiakirja syntyy. (*ISDF International Standard for Describing Functions* 2007, 10.)

Provenienssin sijaan puhutaan usein asiakirjan kontekstista ja kontekstuaalisuudesta (Lybeck et al 2006, 219). Arkistowikin määritelmässä kontekstilla tarkoitetaan sitä ympäristöä, jossa asiakirjatieto on tuotettu ja jossa sitä on käsitelty tai käsitellään. Konteksti antaa tietoa siitä, kuka asiakirjan on luonut, missä tarkoituksessa, mitä varten, millainen rakenne asiakirjalla on ja kuka sitä on käyttänyt tai muokannut. (*Arkistowiki*, 2013.) Kontekstin ja provenienssin raja hämärtyy ja nykyään proveniensi nähdään kontekstien multilateraalisen suhdeverkkona ja arkistollinen proveniensi muodostuu aineiston ja erilaisten toimija- ja toimintakontekstien välisistä suhteista (Kilkki 2015, 11). Tässä tutkielmassa käsitteitä proveniensi ja konteksti käytetään synonyymeinä.

Voidaan sanoa, että asiakirjan ja asiakirjallisen tiedon proveniensi tai konteksti on monitahoinen, alati muuttuva ja tulkinnanvarainen.

2.1.2 Arkistonmuodostaja

Arkistonmuodostajalla tarkoitetaan viranomaista, järjestöä, yksityishenkilöä, yritystä tai muuta organisaatiota, jonka toiminnan tuloksena arkisto syntyy (*Sanastowiki* 2013). Michel Ducheinin mukaan organisaatiota voidaan kutsua arkistonmuodostajaksi, jos sillä on nimi ja juridinen identiteetti, säädökseen perustuva valta hoitaa sille määrättyjä tehtäviä ja organisaation hierarkkinen asema on tarkasti määritelty. Lisäksi organisaatiolla on oltava vastuullinen johto, jolla on asemansa perusteella itsenäistä päätösvaltaa ja organisaation sisäinen rakenne on määritelty. (Duchein 1983, 73.) Jari Lybeck lisää vielä kriteereihin oman, muista yksiköistä täysin tai osittain erillisen arkistonmuodostuksen, joka ilmenee omina rekistereinä ja asiakirjasarjoina (Lybeck et al 2006, 229).

Arkistonmuodostuksen käsite liittyy läheisesti arkistonmuodostajaan. Lybeck määrittelee arkistonmuodostuksen suunnitelmalliseksi toimintojen kokonaisuudeksi, jonka tuloksena arkisto syntyy. Arkistonmuodostuksen keskeisiä toimintoja ovat rekisteröinti, arvonmääritys, seulonta ja arkistointi. Tietoa ei välttämättä rekisteröidä, mutta tietoa säilytetään jossakin käytettävissä olevassa muodossa jonkin aikaa. Lybeckin mukaan kaikki asiakirjallinen tieto käy elinkaarensa aikana läpi arkistoinnin, arvonmäärityksen ja seulonnan. (Lybeck et al 2006, 38.)

Viime vuosikymmeninä arkistomuodostajien määrittelyä ovat vaikeuttaneet hallinnon organisaatiomuutokset ja tietotekninen kehitys, jonka seurauksena eri viranomaisilla on yhteisiä rekistereitä. On vaikea määritellä, kenen aineistoihin rekisterit kuuluvat. Arkistonmuodostaja on käsitteenä muuttunut abstraktimmaksi, koska yhden fondin eli asiakirjakokonaisuuden taustalla olevien arkistonmuodostajien määrä on kasvanut ja monimutkaistunut. Lybeck korostaa kuvailua arkistonmuodostajien ja arkistonmuodostusprosessin selvittämiseksi. Kuvailu on keino, jonka avulla on mahdollista esittää arkistonmuodostajia ja arkistonmuodostusprosessi. Lybeckin mukaan se on järkevämpää, kuin arkistokokonaisuuksin hajottaminen arkistonmuodostajakohtaisiin osa-arkistoihin. (Lybeck et al 2006, 229-230.)

2.1.3 Kuvailu

Arkistojen kuvailu- ja luettelointisäännöissä kuvailu määritellään tiedoksi, jonka avulla identifioidaan arkistonmuodostaja ja sen toiminnassa syntynyt aineisto. Kuvailun avulla aineisto kyetään tunnistamaan ja sen sisältämän tiedon luonne arvioimaan. Kuvailu on enemmän kuin

luettelointi, jonka tarkoituksena on säilytysyksiköiden yksilöinti ja aineiston fyysinen hallinta. Kuvailua voidaan käyttää aineiston provenienssin esittämiseen. Sähköisissä asiakirjoissa kuvailu on usein ainoa keino, jolla asiakirjan provenienssi kyetään osoittamaan. (*Arkistojen kuvailu- ja luettelointisäännöt* 1997, 4-11.) Tätä kuvailun määritelmää on kritisoitu siitä, ettei se enää vastaa nykypäivän arkistoaineistojen haasteisiin. Nämä uudenlaiset arkistokuvailuun liittyvät haasteet ovat osaltaan vaikuttaneet muun muassa arkistokuvailun kansallisen käsitemallin kehittämiseen (Kilkki 2015, 6-7).

Kansainvälisen kuvailustandardin mukaan kuvailulla pyritään helpottamaan aineistojen hakua ja käyttöä. Tämä tapahtuu identifioimalla arkistoaineisto ja selittämällä sen sisältö ja konteksti. Tähän päästään tekemällä aineistosta tarkat ja sopivat representaatiot ja järjestämällä ne etukäteen määrittelyllä tavalla. Kuvailuun liittyvät prosessit voivat alkaa jo ennen asiakirjan syntyä ja ne jatkuvat koko asiakirjan olemassaolon ajan. Näiden etukäteen määritettyjen prosessien avulla pyritään luomaan kontrollijärjestelmä, jonka avulla varmistetaan asiakirjan luotettavuus, autenttisuus, merkityksellisyys, saavutettavuus ja se, että kuvaillut asiakirjat ovat helposti saatavilla koko asiakirjan elinkaaren ajan. (*ISAD(G) General International Standard Archival Description* 2000, 7.)

Pekka Henttonen ja Jaana Kilkki määrittelevät kuvailun metatietojen kokonaisuudeksi, joka on tietovarannon löytämisen, tunnistamisen, valinnan ja ymmärtämisen edellytys. Heidän mukaansa arkistokuvailun ominaispiirteenä on se, että tietovarannon kuvailutietojen kokonaisuus muodostuu sekä tietovarantoa itseään että sen provenienssia kuvaavista metatiedoista. Kuvailu viittaa sekä prosessiin, jolla metatiedot tuotetaan, että kuvailujärjestelmän mukaiseen esitykseen jonkin aineiston metatiedoista. (Henttonen & Kilkki 2013, 13.)

Arkistolaitoksen kuvailu- ja järjestämispolitiikka – suunnitelmassa kuvailu määritellään tiedoiksi, jotka identifioivat ja kuvaavat aineistoa ja sen syntyyn ja elinkaareen liittyviä konteksteja. Kuvailu kattaa sekä sisällönkuvailun että luetteloinnin. Sisällönkuvailussa kuvataan sisältöjä ja kontekstia ja luettelointi liittyy arkiston fyysiseen hallintaan. Luetteloiden avulla osoitetaan, mitä aineistoa arkistossa on ja mihin se kuuluu. Kuvailu voidaan laatia määrittelemällä entiteetit, joita kuvaillaan tekstimuodossa, luomalla suhdeverkosto entiteettien välille ja hyödyntämällä auktoriteettitiedostoja, asiasanastoja ja ontologioita. Kuvailu tehdään aineistolle sopivalla tavalla ja sovittujen kuvailukäytäntöjen mukaisesti. (*Arkistolaitoksen kuvailu- ja järjestämispolitiikka* 2013, 2.)

2.2 Tutkimuksia provenienssista

Tutkielman analyysin kohteena on provenienssi ja aikojen kuluessa käsitettä on tulkittu eri tavoin. Provenienssiperiaatteen noudattamista on pidetty tärkeänä, koska sen avulla on pyritty varmistamaan asiakirjojen todistusarvo ja käytettävyys. Arkistonmuodostajat, arkistot, asiakirjat ja asiakirjojen väliset suhteet ovat jäänteitä menneisyydestä, joiden avulla voidaan tutkia menneisyyttä, pohtia asiakirjojen arvonmäärittystä ja havaita puuttuvia asiakirjoja. (Lybeck et al 2006, 224.)

Tässä luvussa käsitellään erilaisia provenienssin tulkintoja, ja Jennifer Douglassin artikkeli toimii johdantona näihin tulkintoihin. Douglassin artikkeli on yleisesitys tai läpileikkaus provenienssin tulkinnoista. Artikkelissaan hän käsittelee yleisesti provenienssi -käsitteen kehitystä ja esittelee siinä kolme erilaista provenienssin tulkintaa. Provenienssi on ymmärretty järjestämisperiaatteena, fyysisenä ja älyllisenä rakennelmana ja sosiohistoriallisen kontekstin kautta. Douglassin mukaan klassisessa arkistoteoriassa provenienssi on ymmärretty järjestämisperiaatteeksi, jonka osia ”respect des fonds” ja arkiston sisäisen järjestyksen kunnioitus ovat. (Douglas 2010, 24-26.)

Toinen tulkinta syntyi, kun todettiin, ettei perinteinen käsitys provenienssista vastaa 1900- ja 2000-luvun organisaatioiden ja asiakirjahallinnan tarpeisiin. Hallinnon rakenneuudistukset ja muutokset asiakirjahallinnon järjestelmissä vaikuttavat asiakirjojen, asiakirjallisen tiedon ja arkistojen provenienssiin. Toisen tulkinnan mukaan arkistot ovat fyysisiä ja älyllisiä rakennelmia, joissa useat arkistomuodostajat, arkistot ja asiakirjat liittyvät toisiinsa. (Douglas 2010, 29-30.)

Kolmatta provenienssin tulkintatapaa Douglas kutsuu sosiaaliseksi tai yhteiskunnalliseksi provenienssiksi. Tässä postmoderniin arkistoteoriaan perustuvassa provenienssin tulkinnassa korostetaan asiakirjojen ja arkistojen kontekstia, niiden yhteyksiä vallitsevaan yhteiskuntaan, sen arvoihin ja asenteisiin. Asiakirjat, asiakirjallinen tieto ja arkistot syntyvät ja ovat olemassa tiettyssä yhteiskunnassa tiettyä tarkoitusta varten. Yhteiskunnassa vallitsevat arvot ja asenteet vaikuttavat asiakirjojen ja arkistojen syntyyn, sisältöön, olemassaoloon, käyttöön ja muokkautumiseen. Douglassin mukaan sosiaalisessa provenienssissa korostuu narratiivinen lähestymistapa asiakirjaan. Sosiaalisen provenienssin avulla pyritään kertomaan asiakirjan vaiheet ja historia. (Douglas 2010, 33-35.)

Näitä provenienssin tulkintaan liittyviä tutkimuksia esitellään tarkemmin luvuissa 2.2.1–2.2.3. Luku **2.2.1** käsittelee perinteistä provenienssia koskevaa tutkimusta ja luvussa **2.2.2** tutustutaan moniprovenienssia käsittelevään kirjallisuuteen. Luvussa **2.2.3** esitellään laajempi, postmoderniin

arkistoteoriaan perustuva näkemys provenienssista, jota Douglas kutsuu sosiaalisiksi provenienssiksi.

2.2.1 Tutkimuksia perinteisen provenienssin näkökulmasta

Provenienssiperiaatteen juuret juontavat 1800-luvulle. Provenienssi- eli alkuperäperiaate muotoiltiin Ranskassa 1840-luvulla. ”Respect des fonds” eli provenienssiperiaatteen mukaan arkisto on toiminnallinen kokonaisuus, joka tulee säilyttää omana kokonaisuutena eikä sitä saa sekoittaa toisen arkistonmuodostajan aineistoihin. Provenienssin perusperiaatteena oli, että kunkin organisaation toiminnan yhteydessä syntyneet ja sen haltuun päätyneet asiakirjat muodostavat oman kokonaisuutensa. (Lybeck et al, 2006; Orrman, 1987, 15.)

Samuel Müllerin, Johan Feithin ja Robert Fruinin teos on ”Manual for the Arrangement and Description of Archives” vaikutti merkittävästi provenienssiperiaatteen läpimurtoon. Käsikirjassaan he muotoilivat arkistojen käsittelyä ja luonnetta koskevat säännöt. He korostivat, että arkistot ovat luonnollisia kokonaisuuksia, jotka syntyvät viranomaistoiminnan yhteydessä. Provenienssi ilmensi tätä luonnollista suhdetta arkistonmuodostajan ja aineiston välillä. (Lybeck et al 2006 222-223; Müller et al 2003, 19.)

Müller, Feith ja Fruin pitivät ulkoisen ja sisäisen provenienssin kunnioittamista tärkeänä. Tällä he tarkoittivat sitä, että eri arkistonmuodostajien asiakirjat on pidettävä erillään toisistaan ja arkistonmuodostajan arkistolleen antama järjestys on säilytettävä. Arkistojen järjestys oli tulos organisaation loogisesta toiminnasta, joten sisäisen järjestyksen kunnioittaminen ja järjestyksen palauttaminen oli tärkeää. (Müller et al 2003, 33, 52–59.) Eljas Orrmanin mukaan myös Suomessa ja muissa Pohjoismaissa on perinteisesti lähdetty siitä, että arkistojen ulkoinen ja sisäinen provenienssi ovat säilytettävä (Orrman, 1987, 18).

Hilary Jenkinson oli samaa mieltä provenienssista kuin Müller, Feith ja Fruin. Jenkinsonin mukaan arkistot ovat toiminnan yhteydessä syntyneitä luonnollisia kokonaisuuksia. Arkistonhoitajan tehtävänä oli näiden luonnollisten kokonaisuuksien fyysinen ja moraalinen puolustaminen, jotta asiakirjojen eheys ja alkuperäisyys eivät vaarannu. Teoksessaan Jenkinson kutsuu arkistokokonaisuutta (fond) nimellä archive group. Jenkinson mainitsee ”le respect pour les fond” – periaatteen tärkeimmäksi arkiston hallinnan periaatteeksi ja hän suhtautui varauksellisesti jopa sekaisten arkistojen järjestämiseen ja seulontaan. (Jenkinson 1966, 13-16, 101; Lybeck et al 2006, 236.)

Lybeckin mukaan Theodore Schellenberg korosti arvonmäärittystä ja seulontaa provenienssin sijaan. Schellenberg erotti toisistaan aktiiviset asiakirjat (records) ja arkistot (archives). Aktiivisilla asiakirjoilla hän tarkoitti aineistoja, joilla oli vielä primaarista arvoa eli merkitystä organisaatioille ja niiden toiminnalle. Arkistoissa olevilla asiakirjoilla oli puolestaan sekundaarista arvoa. Sekundaarista arvoa sisältävillä aineistoilla Schellenberg tarkoitti asiakirjoja, jotka olivat läpäisseet seulonnan ja joilla oli pysyvää säilytysarvoa. Schellenberg kehitti record group- käsitteen arkistojen rajaamista ja luettelointia varten. Record group voi tarkoittaa arkistoa, mutta siihen saattoi kuulua useita eri arkistokokonaisuuksia tai niiden osia. Provenienssiperiaatteen lisäksi, tai sen asemasta, käytännön tekijöillä on record groupin rajaamisessa tärkeä rooli. (Lybeck et al 2006, 237.)

Jenkinsonin tavoin Schellenberg uskoi, että provenienssin kunnioittaminen suojelee asiakirjojen eheyttä ja todistusvoimaisuutta. Provenienssi heijastaa asiakirjojen syntyprosessia ja alkuperää. Provenienssin avulla asiakirjat voidaan liittää oikeaan kontekstiinsa ja asiakirjojen sisältö voidaan ymmärtää vain tämän kontekstin kautta. Lisäksi provenienssi on taloudellinen työväline, jonka avulla asiakirjat voidaan järjestää, kuvailla ja niitä voidaan käyttää. (Schellenberg 1956, 187.)

Schellenberg korosti provenienssia erityisesti aktiiviaineiston eli primaarista arvoa sisältävien asiakirjojen kohdalla, koska primaarista arvoa sisältävät asiakirjat vaikuttavat organisaation toimintaan. Primaarista arvoa omaavat aineistot sisältävät tietoa ja toimivat todisteina organisaatiosta ja sen tehtävistä, jos ne voidaan liittää kontekstiinsa. Nämä asiakirjat tuli Schellenbergin mukaan pitää tai palauttaa alkuperäiseen järjestykseensä. Muiden asiakirjojen provenienssien suhteen Schellenberg ei ollut yhtä tarkka. Schellenbergin mukaan suuri osa asiakirjoista on sellaisia, joilla on tieteellistä eli sekundaarista arvoa. Schellenberg piti tätä sekundaarista arvoa arkistollisuuden kriteerinä. Sekundaarista arvoa omaavien aineistojen kohdalla Schellenberg ei pitänyt provenienssin palauttamista välttämättömänä. Tällaiset aineistot tuli järjestää niin, että ne palvelivat parhaiten tutkijoiden tarpeita. (Schellenberg 1956, 190-193.)

David Bearman korostaa arkistojen eheyttä ja todistusvoimaisuutta. Bearman tutki erityisesti sähköisiä aineistoja. Hän korostaa arkistonhoitajan aktiivisia toimia, jotta asiakirjan provenienssi tai konteksti saadaan näkyviin. Provenienssin perustana toimivat tehtävät ja toiminnot. Sähköisessä aineistossa on tärkeää saada talteen tieto siitä, mihin tehtäviin, prosesseihin ja toimijoihin asiakirjallinen tieto liittyy. Tämä kontekstuaalinen tieto varmistaa asiakirjallisen tiedon todistusvoimaisuuden. (tässä Lybeck et al 2006, 238.)

Perinteisen provenienssin näkökulmasta arkistonmuodostajamuutokset ovat ongelmallisia. Asiakirjan provenienssi hämärtyy, mikäli asiakirjaa tarvitaan uuden organisaation tehtävien

hoidossa. Kumpaan arkistoon asiakirja oikeastaan kuuluu, vanhaan vai uuteen? Perinteisen käsityksen mukaan asiakirjalla voi olla yksi arkistonmuodostaja, jonka toimintaa se edustaa.

Michel Duchein esittää ratkaisuksi sitä, että tehtävien siirtyessä toiminnassa olevalta organisaatiolta toiselle, siirtyvät myös asiakirjat uuden organisaation haltuun. Mikäli organisaatio lakkautetaan ja sen tehtävät siirtyvät muille organisaatioille, jäävät asiakirjat lakkautetun organisaation haltuun. (Duchein 1983, 73-74.)

Lybeck puolestaan kertoo, että Pohjoismaissa on pohdittu tätä arkistonmuodostajamuutoksiin ja aineistojen järjestämiseen liittyvää primaarisen ja sekundaarisen provenienssin suhdetta. Tässä primaarinen provenienssi viittaa synty-yhteyteen ja järjestykseen, joka asiakirjoilla on alun perin ollut. Sekundaarisesta provenienssista puhutaan, kun aineisto on järjestetty uudelleen tai kun aineisto on siirtynyt kokonaan toiselle arkistonmuodostajalle. Yleisperiaatteena on ollut, että sekundaarinen säilytetään, koska sitä pidetään yhtä oikeana kuin alkuperäistäkin järjestystä. Arkiston aikaisempia proveniensseja kuvaillaan käyttöä tukevissa hakemistoissa. (Lybeck et al 2006, 223–224.)

Leena Vanhasen näkemys tukee Lybeckin havaintoja. Vanhasen mukaan lakkautetun organisaation arkiston eheys ja uuden organisaation toiminnan jatkuvuus voidaan varmistaa esimerkiksi asiakirjalainojen avulla. Vanhanen korostaa, että asiakirjat on syytä palauttaa alkuperäiseen arkistoon viimeistään siinä vaiheessa, kun ne siirretään arkistolaitokseen. Mikäli asiakirjat eivät ole selkeästi erotettavissa uudesta arkistosta, ne on syytä jättää uuden organisaation arkistoon. (Vanhanen 1994, 142-143.)

Voidaan sanoa, että perinteisessä provenienssin tulkinnassa korostuu arkistojen ”luonnollisuus” ja asiakirjan fyysinen sijainti. Arkisto ja asiakirja ovat toiminnan luonnollisia tuloksia ja niitä voidaan kuvailla objektiivisesti. Ajatuksena on, että asiakirjan fyysinen sijainti osaltaan varmistaa asiakirjan todistusvoimaisuutta ja käytettävyyttä. Perinteisessä provenienssin tulkinnassa on lähdetty siitä, että asiakirjalla on yksi arkistonmuodostaja, jonka toiminnan tulos tai ilmentymä asiakirja on.

2.2.2 Moniprovenienssin ongelma

Asiakirjojen siirto uuteen tai vanhaan organisaatioon ei välttämättä ratkaise moniprovenienssin ongelmaa. Tämän totesi Peter J. Scott tutkiessaan australialaisia arkistoja 1960-luvulla. Artikkelissaan Scott pohtii arkistonmuodostajiin ja arkistoihin liittyviä ongelmia. Tutkiessaan arkistoja hän totesi, että yhden arkistonmuodostajan aineistossa saattoi olla useamman arkistonmuodostajan asiakirjoja. Tämän lisäksi arkistoissa olevilla asiakirjoilla oli yhteyksiä muiden

arkistonmuodostajien aineistoihin. Aineistoissa näkyi moniprovenienssi eikä asiakirjoja voinut hajottaa eri arkistonmuodostajien kesken. Scott ratkaisi asian luomalla kaksi itsenäistä kuvailuelementtiä; arkistonmuodostajat ja sarjat. Sarjoihin liittyivät arkisto- ja säilytysyksiköt. Molemmista tehtiin omat kuvailut, jolloin arkistonmuodostajien historia ja hallinnon kontekstit saatiin esiin. Tekemällä liitoksia sarjoista eri arkistoihin, saatiin näkyviin arkistonmuodostajat ja henkilöt, jotka ovat vaikuttaneet asiakirjojen syntyyn. Liitoksista tehtiin kuvailut luetteloihin ja näissä luetteloissa näkyivät myös liitokset toisiin sarjoihin. Näin asiakirjojen provenienssit saatiin näkyviin. (Scott 1966, 497-503.)

Myös Carl Vincentin törmäsi moniprovenienssin aiheuttamiin ongelmiin. Vincent tutki kanadalaisia arkistoja ja niissä tehtävää arkistonmuodostusta ja järjestämistä. Hän huomasi, millaisia ongelmia organisaatiomuutokset, organisaatioiden tehtävien lisääntyminen ja tehtävien siirtäminen muihin organisaatioihin aiheuttivat sekä arkistoille että asiakirjahallintoon. Vincent totesi, että sarjojen ja arkistoyksiköiden moniprovenienssi vaikeutti järjestämistä ja arkistonmuodostusta. Sarjat ja arkistoyksiköt saattoivat sisältää materiaalia kahdesta tai useammasta organisaatiosta ja oli vaikea päättää, mihin arkistoon nämä asiakirjat kuuluivat. Vincentin mukaan päätökset tehtiin usein ad hoc-perusteella. Tällä perusteella tehdyn päätöksen riskinä on se, että asiakirjat siirtyvät pois oikeasta ja merkityksellisestä hallinnollisesta yhteydestä tai asiakirjojen alkuperäinen järjestys tuhoutuu. (Vincent 1976, 4-8.)

Vincent päätyi samankaltaiseen ratkaisuun kun Scott. Scottin tavoin hän korosti asiakirjojen kuvailua. Vincentin mukaan suurin osa järjestämisestä on hyvä tehdä paperilla, tekemällä inventointia ja erilaisia hakua helpottavia luetteloita. Luettelot toimivat joustavina kontrolli-, identifointi- ja tiedonhakupöytäkirjoiksi, kun esimerkiksi arkistojen inventaariluettelossa on merkintä kaikista niistä sarjoista, jotka ovat arkistoon eri aikoina kuuluneet. Vincent uskoi, että näiden keinojen avulla on mahdollista noudattaa provenienssiperiaatetta, helpottaa tiedonhakua, asiakirjojen käyttöä ja eliminoida moniprovenienssin haittoja. (Vincent 1976, 13-16.)

Max J. Evans puolestaan tutki Yhdysvaltojen kansallisarkiston aineistoja ja niiden järjestämiseen liittyviä ongelmia. Hän kirjoitti ongelmista, jotka vaikeuttivat asiakirjojen ja arkistojen käytettävyyttä ja hakua. Evan erotti toisistaan asiakirjan kontekstin ja provenienssin. Hän korosti kontekstin merkitystä arkistojen hoidossa ja käsittelyssä. Evansin mukaan sekä ulkoisen että sisäisen provenienssin ymmärtäminen perustuu kontekstin ymmärtämiseen. (Evans 1986, 250.)

Scottin ja Vincentin tavoin Evans totesi, että perinteiseen provenienssiin perustuva arkistojen järjestäminen vaikeutti arkistojen ja asiakirjojen kontekstin ymmärtämistä, käytettävyyttä ja

tiedonhakua. Organisaatiomuutokset ja organisaatioiden tehtävämuutokset vaikeuttivat asiakirjojen sijoittamista oikeisiin arkistoihin. Tämän lisäksi organisaatioiden tehtäviä siirtyi viranomaiselta toiselle ja tehtävät vaativat usean viranomaisen yhteistyötä. (Evans 1986, 251-253.)

Evans pohti, kuinka kontekstit ja provenienssit saadaan näkyviin. Arkistot muuttuvat jatkuvasti, joten sarjojen tulisi toimia järjestämisen ja luetteloinnin perusteena. Scottin tavoin Evans esittää ratkaisuksi kahden erilaisen tiedoston tai tietokannan tekemistä. Ensimmäinen sisältäisi kuvailut sarjoista ja niiden tehtävistä. Toinen tietokanta sisältäisi kuvailut organisaatioista. Tietokantojen välille tehtäisiin ristiviittauksia, jolloin sarjojen ja organisaatioiden väliset yhteydet tulisivat esiin. Näissä viittauksissa useat yhdistelmät ovat mahdollisia. Eri arkistonmuodostajilla voisi olla yhteys toisiinsa, yksittäisestä sarjasta voisi olla viittaus useampaan arkistonmuodostajaan, eri sarjoilla voisi olla yhteyksiä toisiinsa ja niin edelleen. (Evans 1986, 255-260.)

Yhteenvedona voidaan todeta, että provenienssin tulkinta muuttuu, kun huomataan, että asiakirjalla voi olla monta provenienssia. Aineiston moniprovenienssi aiheuttaa sen, että asiakirjoja ei voi palauttaa ”oikeisiin arkistonmuodostajiinsa”. Moniprovenienssia koskevassa kirjallisuudessa huomio keskittyy asiakirjan kuvailuun ja asiakirjan fyysisen sijainnin korostaminen menettää merkitystään. Provenienssin kuvailussa on tärkeää huomata, että aineistoon voi liittyä useampia toimijoita. Näillä toimijoilla voi olla monenlaisia suhteita arkistoihin, sarjoihin ja asiakirjoihin. Asiakirjan todistusvoimaisuuden kannalta on tärkeää saada nämä suhteet näkyviin ja tämä onnistuu parhaiten kuvailun avulla. Kuvailu kertoo aineiston provenienssin, ei aineiston fyysinen sijainti. Voidaan ajatella, että provenienssin tulkinnassa painopiste siirtyi kuvailun korostamiseen aineiston fyysisen sijainnin ja järjestämisen sijaan.

2.2.3 Postmodernit kertomukset asiakirjoista

Postmodernissa arkistoteoriassa käsitys provenienssista laajenee ja ”syvenee” entisestään. Huomio kiinnittyy asiakirjojen elinkaaren jatkumon prosesseihin ja asiakirjojen konteksteihin. Tämä näkyy myös Terry Cookin artikkelissa, jossa hän pohtii arkiston ja arkistonmuodostuksen käsitettä. Cookin mukaan Evansin malli laajentaa arkiston käsitettä ja selventää provenienssia (Cook 1993, 32-33). Hänen mukaansa arkiston muodostumiseen liittyy keskeisesti luomisen käsite. Se heijastaa provenienssia ja on keskeinen määriteltäessä arkistoa. Cook ei kuitenkaan tarkoita, että arkistot ovat sekä ulkoisen että sisäisen provenienssin tulosta. Asiakirjojen fyysinen järjestys ei paljasta niiden kontekstuaalista provenienssia. Cookin mukaan syntyy ongelmia, jos ajatellaan, että asiakirjojen fyysinen järjestys arkistossa kertoo riittävästi niiden ulkoisesta provenienssista. Tämä ongelma koskee sekä sähköisiä aineistoja että paperiasiakirjoja. (Cook 1993, 25-27.)

Cook luettelee arkistonmuodostuksen tulkintaan liittyviä ongelmia, jotka vaikeuttavat provenienssin ja todistusvoimaisuuden määrittelemistä. Arkistonmuodostajan käsite on muuttunut abstraktimmaksi ja asiakirjojen provenienssi on vaikea määritellä, kun ei ole tietoa, mihin asiakirjat kuuluvat. Organisaatiot voivat olla hyvin hierarkkisia, joten mille hallinnon tasolle asiakirjat oikeastaan kuuluvat? Dokumentit voivat olla fyysisesti yhden organisaation hallussa, mutta ne voivat olla monen edeltäjän tai useamman organisaation luomia tai dokumentteja ei ole lainkaan. Lisäksi asiakirjoja voi olla hajallaan useassa paikassa. Cook sanoo, että jatkuvat organisaatio- ja tehtävämuutokset vaikeuttavat todistusvoimaisuuden säilymistä. (Cook 1993, 29-31.)

Laura Millar puolestaan pohtii käsitteitä ”respect des fonds” ja provenienssi. Hän tutkimuskohteenaan oli kanadalaisen arkistokäytäntö Rules for Archival Description (RAD). Millar kiinnittää huomiota siihen, että arkistot ovat vaillinaisia. Arkistot eivät ole täydellisiä kokonaisuuksia, koska arkistoissa asiakirjoja häviää, tuhoutuu, seulotaan ja hävitetään. Osa asiakirjoista on saattanut hävitä jo ennen arkistoon saapumista. Millar korostaa, että arkistonhoitajilla on oma roolinsa tässä toiminnassa, koska arkistonhoitajat eivät ainoastaan hoida arkistoja. Arvonmäärittelyn perusteella he päättävät, mitä säilytetään ja mitä hävitetään. Toiminnallaan arkistonhoitajat muokkaavat arkistoa. (Millar 2002, 6.)

Millar sanoo, että arkistot eivät ole koskaan olleet kokonaisuuksia, joten ei ole mahdollista kunnioittaa arkistoja, joita ei koskaan ole ollutkaan. Millar ehdottaa, että käsite ”respect des fonds” tulisi korvata käsitteellä ”respect de provenance”. Tämä provenienssi koostuu kolmesta osasta. Nämä kolme osaa ovat yhteydessä toisiinsa. Ensimmäiseen osaan sisältyy asiakirjan syntyhistoria eli tarina siitä, kuka loi, keräsi ja käytti asiakirjoja. Tällöin keskitytään organisaatioihin tai prosesseihin, joissa asiakirja syntyi. Asiakirjan luontiprosessia ja organisaatiota ei voi kuvailla yhdellä sanalla tai fraasilla. Kuvailun on oltava joustavaa, jotta sen avulla saadaan esille asiakirjan syntyyn vaikuttaneet toimet ja prosessit. (Millar 2002, 12.)

Provenienssin toinen osatekijä on asiakirjojen historia eli tarina siitä, kuinka asiakirjoja käsiteltiin ja siirrettiin ajan kuluessa. Kyseessä on arkistojen historia. Kuvailun avulla kerrotaan, kuinka arkistot muodostuivat, miten niitä käytettiin, mihin niitä siirrettiin ja miksi. Provenienssin kolmas osatekijä on hallintahistoria. Hallintahistorian kuvailussa kerrotaan siitä, miten asiakirjojen omistus tai hallinta on vaihtunut aikojen kuluessa. Hallintahistorian kuvailu auttaa ymmärtämään sitä, miksi ja miten arkistonmuodostusprosessissa syntyvät kerrokset ovat yhteydessä toisiinsa. Hallintahistorian on tarkoitus kertoa, kuinka asiakirjat saapuivat arkistoon ja miten niitä siellä käsiteltiin eri aikoina. (Millar 2002, 13.)

Artikkelissaan Millar toteaa, että seulonta ja hävitys vaikuttavat provenienssin tunnistamiseen. Hän korostaa, että seulonta ja hävitys pitäisi tehdä varovasti, jottei aineistoa häviä liikaa. Mikäli informaatiota häviää liikaa, on historian kirjoittaminen vaikeaa. Synty- ja hallintahistoriaan liittyviä provenienssisuhteita ei välttämättä saada esiin, jos asiakirjoja ei ole tai niiden vaiheista ei ole olemassa merkintöjä. Asiakirjoista ja niiden kuvailuista pitäisi ilmetä, ketkä ovat olleet osallisina asiakirjojen synnyssä ja käytössä eri aikoina ja eri paikoissa. (Millar 2002, 14-15.)

Voidaan todeta, että asiakirjahallinnon ammattilaisilla on oma roolinsa seulonnassa ja hävityksessä. Postmodernissa arkistoteoriassa käsitys arkistonhoitajasta ja arkistonhoitajan työstä onkin muuttunut. Objektiivisesta arkistojen eheyden ja todistusvoimaisuuden vartijasta on tullut inhimillinen toimija, jonka arvot ja toiminta muokkaavat arkistoa. Arkistonhoitaja, tietopalvelusihteeri, asianhallintasihteeri tai – päällikkö on subjektiivinen toimija, jonka valinnat muokkaavat arkistojen rakennetta ja sisältöä.

Tom Nesmithin artikkeli sivuaa tätä asiakirjahallinnon työntekijöiden roolia. Nesmith käsittelee artikkelissaan asiakirjan kontekstia ja kontekstin kuvailua. Hallinnossa ja asiakirjahallinnassa tapahtuneet muutokset, provenienssi -käsitteen muutos ja kontekstiin sidotun kuvailevan työn kehittyminen ovat laajentaneet käsitystä kontekstuaalisuudesta. Nesmith toteaa, että postmodernin näkökulman mukaan konteksti on lähes rajaton. Hän pyrkii hahmottamaan sitä, kuinka arkistoihin ja asiakirjoihin liittyvät ajatukset ja työ saataisiin näkyväksi. Nesmith toteaa, että arkistolla voi olla useita relevantteja konteksteja. Tämän vuoksi on tärkeää selvittää, mitkä ovat kontekstien ulottuvuudet ja tunnusmerkit ja miten nämä tunnusmerkit voidaan yhdistää arkistotyöhön. Millarin tavoin Nesmith huomauttaa, että useiden kontekstien tunnistaminen on vaikuttanut myös asiakirjahallinnon työntekijöiden työhön. Nesmithin mukaan nyt keskustellaan siitä, mikä määrä kontekstuaalista tietoa on riittävä turvaamaan asiakirjan eheyttä ja tiedonhakua. (Nesmith 2005, 259-260.)

Nesmith toteaa, että perinteiset arkistolliset käsitteet ja toiminnot ovat perinpohjaisen uudelleenarvioinnin kohteena. Hän korostaa, että arkistojen kuvailun pitäisi olla jatkuva prosessi, jotta uudet kontekstit saataisiin esiin. Tähän samaan kuvailuun ja käsitteiden uudelleenarviointiin liittyy myös provenienssin tulkinta. Nesmithin mukaan provenienssi ilmenee asiakirjaan liittyvissä prosesseissa. Hän sanoo, että asiakirjan provenienssi muodostuu niistä sosiaalisista ja teknisistä prosesseista, jotka vaikuttavat asiakirjan kirjoittamiseen, asiakirjan muuttumiseen, käsitteellistämiseen ja tulkintaan. Nämä puolestaan selittävät asiakirjan tai asiakirjallisen tiedon olemassaoloa, elinkaarta ja sitä, mikä asiakirjalle on luonteenomaista. (Nesmith 2005, 261-262.)

Nesmith pitää arkistojen eheyden turvaamista tärkeänä arkistoille. Perinteisen näkemyksen mukaan asiakirjan eheys varmistaa sen todistusvoimaisuuden ja asiakirja toimii todisteena tietystä toiminnasta. Artikkelissaan Nesmith muistuttaa, että asiakirja on merkinnyt eri ihmisille eri asioita ja asiakirja on todiste luomisprosessista, joka hienovaraisesti, tai vähemmän hienovaraisesti, muuttuu. Tämä luomisprosessi puolestaan laajentaa sitä aluetta, jonka todisteena asiakirja on. Nesmithin pohtii myös kontekstin vaikutusta arvonmäärittelyyn, fyysiseen järjestämiseen, alkuperäisen järjestyksen säilyttämiseen, arkistoon, viittauksiin ja säilyttämiseen. (Nesmith 2005, 263.)

Chris Hurley (2011) puolestaan pohtii provenienssin ilmentymistapoja. Hän tunnistaa kolmenlaisia proveniensseja: Moniproveniensi (multiple provenance), yhteisproveniensi (simultaneous multiple provenance) ja rinnakkaisproveniensi (parallel provenance). Moniproveniensi tarkoittaa samaa toiminnallista kontekstia eri aikana esimerkkinä arkistonmuodostajien edeltäjä-seuraajasuhde arkistossa. Yhteisprovenienssilla hän tarkoittaa suhdetta, joka syntyy samaan aikaan samaan tehtävään osallistuneiden toimijoiden kesken. Yhteisproveniensi on ilmennyt esimerkiksi rantasaunan rakentamista koskevassa lupaprosessissa, koska saunan rakentamiseen liittyviä lupa-asioita on käsitelty samanaikaisesti sekä alueellisessa ympäristökeskuksessa että kunnan rakennustoimistossa. Rinnakkaisprovenienssissa taas aika on sama, mutta tehtäväkontekstit ovat erilaisia. (Hurley 2011, 9.)

Postmoderneista arkistoteoreetikoista myös Bob Krawczyk pohtii artikkelissaan moniprovenienssin käsitettä. Muiden kirjoittajien tavoin hän tutkii, kuinka provenienssit saataisiin näkyviin. Hän pohtii asiaa erityisesti arkiston järjestämisen ja kuvailun kautta. Hän esittää erilaisia malleja, joilla monen peräkkäisen toimijan ja tietovarannon suhde saadaan näkyviin. (Krawczyk 1999, 140.)

Postmoderneille arkistoteoreetikoille on yhteistä se, että he kaikki korostavat arkistojen ja provenienssin muutosta. Arkistot eivät ole enää samanlaisia kuin vuosisata sitten. Yhteiskunnan ja organisaatioiden muutokset vaikuttavat myös arkistoihin. Käsitys provenienssista on muuttunut. Provenienssia ei nähdä enää yhden suhde yhteen, vaan asiakirjoilla voi olla useita proveniensseja. Proveniensi voi liittyä myös toimintaan ja tehtäviin. (muun muassa Cook 1993, 31; Millar 2002, 5.) Kilkki kutsuu tällaista postmodernia provenienssia monen-suhde- moneen suhdeverkoksi (Kilkki 2013).

Postmodernissa arkistoteoriassa korostetaan sitä, että ei ole olemassa yhtä suurta kertomusta, vaan on useita kertomuksia tai todellisuuden tulkintoja. Aineistojen sisällön asemasta keskitytään niihin konteksteihin ja valtasuhteisiin, jotka muovaavat asiakirjallista perintöä. Asiakirjat eivät ole

toiminnan viattomia sivutuotteita, koska yhteiskunnassa ja organisaatioissa vallitsevat arvot ja asenteet vaikuttavat asiakirjoihin koko niiden elinkaaren ajan. (Lybeck et al 2006, 240.)

Käsitys siitä, että asiakirjoilla voi olla useita proveniensseja ja provenienssit voivat muuttua asiakirjan elinkaaren jatkumossa, vaikuttaa myös asiakirjahallinnon työntekijöihin ja työhön. Erik Ketelaarin (2001 ja 2002) artikkelit käsittelevät ”taktista kertomusta” ja arkistoihin liittyvää vallankäyttöä. Ketelaar korostaa, että asiakirjoja on osattava analysoida monesta eri näkökulmasta, jotta asiakirjojen eri suhteet saadaan näkyviin. Hän toteaa, ettei ole olemassa yhtä totuutta vaan on useita samanarvoisia tulkintoja. (Ketelaar 2001, 132-141.)

Ketelaarin toinen artikkeli käsittelee vallankäyttöä ja arkistoja. Hän sanoo, että arkistoista on hyötyä vain, jos niihin tallennettu tieto on käytettävissä. (Ketelaar 2002, 233-238.) Jinfang Niu on Ketelaarin kanssa samaa mieltä. Niu pohtii provenienssi – käsitteen muutokseen, asiakirjallisen tiedon tallentamiseen ja provenienssien esittämiseen liittyvää problematiikkaa. Se, että provenienssit saadaan paremmin näkyviin, helpottaa tutkijoiden työtä ja parantaa asiakirjan todistusvoimaisuutta. Niu uskoo, että vanhempien aineistojen kohdalla provenienssien esittäminen ei välttämättä onnistu. Niu arvioi, että paperiaineistojen kohdalla kaikkien provenienssien tuominen esiin on vaikeaa ja vie aikaa, koska työ on tehtävä käsin. Hän uskoo, että tämä provenienssien kuvailu on helpointa toteuttaa sähköisten aineistojen kohdalla, jos tiedot tallentuvat automaattisesti asiakirjan metatietoihin. (Niu 2013, 12-13.)

Postmoderneja arkistoteoreetikoiden yhdistää se, että he korostavat arkistojen ja asiakirjojen monia ulottuvuuksia, asiakirjojen tulkintaa ja jatkuvaa muutosta. Arkistoja ja asiakirjoja voisi kuvailla sanoin; tulkinnanvarainen, vaillinaisen, subjektiivinen ja muuttuva. Asiakirja tai arkisto ei ole ”luonnollinen kokonaisuus”, vaan monen aikaansa sidotun tekijän yhdistelmä, joka muuttuu ja josta jokaisen tekee oman subjektiivisen tulkintansa. Arkistot eivät ole koskaan valmiita, vaan ne ovat jollakin tavalla vaillinaisia ja muutoksessa. Muun muassa yhteiskunnassa vallitsevat arvot ja asenteet, inhimillinen toiminta, joko tahallinen tai tahaton, vallitseva lainsäädäntö, tutkijat, arkistonhoitajat ja sattuma muokkaavat arkistoja ja asiakirjoja koko niiden elinkaaren jatkumon ajan.

Postmodernissa kirjallisuudessa käsitteet provenienssi ja konteksti tarkoittavat usein samaa asiaa. Postmodernissa provenienssin tulkinnassa, aineistojen ja toimijoiden kuvailu nousee keskiöön ja aineistojen fyysinen sijainti menettää merkityksensä. Provenienssin ja todistusvoimaisuuden kannalta on oleellista, että nämä kontekstit saadaan esiin ja kuvailtua. Se, mikä on riittävä kuvailu, riippuneen tulkitsijasta. Postmodernissa kirjallisuudessa korostetaan sitä, että kuvailut ovat

kulloisenkin kuvailijan omia tulkintoja arkistoista ja asiakirjoista. Ajan ja kuvailijan vaihtuessa, myös aineistojen tulkinnat muuttuvat.

2.3 Arkistokuvailun kansallinen käsitelmä

Tutkielmassa analyysin kohteena on proveniennin jäsentyminen arkistokuvailun kansallisessa käsitelmässä. Arkistokuvailun kansallisen käsitelmän tavoitteena on muistiorganisaatioiden semanttisen yhdenmukaisuuden kehittäminen ja sitä tehdään yhdessä Kansallisen Digitaalisen Kirjaston (KDK) kokonaisarkkitehtuurin ja sen sidosarkkitehtuurien asettamassa viitekehyksessä. (Henttonen & Kilkki 2013, 6.)

Arkistokuvailun kansallinen kehittämissuunnitelma toimii AHAA-hankkeen rinnalla. AHAA puolestaan tarkoittaa arkistojen hakemistopalveluhanketta. AHAA on opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama hanke ja siinä ovat mukana arkistolaitos, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, CSC – Tieteen tietotekniikan keskus Oy, Porvarillinen Työn Arkisto, Keskustan ja maaseudun arkisto sekä Svenska centralarkivet. AHAA-palvelun on tarkoitus kattaa eri arkistoille tarjottava järjestelmäkokonaisuus, jonka avulla arkistot voivat luetteloida ja hallita hallussaan olevaa aineistoa, sekä tarjota asiakkailleen tietopalvelua aineistoihin. (Herrala 2013, 2-11.)

Keskeistä sekä AHAA:n että uuden kuvailutavan kannalta on suhdeverkkojen tuominen esille. Herrala kertoo, että AHAA-tietomallin avulla on tarkoitus esittää perinteisen hierarkkisen arkistonmuodostaja-arkisto-sarja-yksikkö lisäksi moniulotteisempi suhdeverkko. Tietovaranto ja Toimija ovat olleet keskeisiä kuvailun kohteita jo perinteisessä arkistohierarkiaan pohjautuvassa kuvailussa ja AHAA mahdollistaa myös muita kuin arkistonmuodostaja -toimijarooleja aineistoon. (Herrala 2013, 12-14.)

Arkistokuvailun kansallisessa käsitelmässä on pyritty ottamaan huomioon asiakirjallisen tiedon todistusvoimaisuus. Asiakirjallisen tiedon lisäksi tallennetaan myös asiakirjan syntykonteksti. Näin saadaan esille tapahtumien kulku eli asiakirjallisen tietoon liittyvät toiminnalliset prosessit. Tämän vuoksi kuvaillaan Toimijoita ja Toimintaa. Arkistoissa on juridisesti tärkeiden asiakirjojen lisäksi myös aineistoa, joka ei suoranaisesti dokumentoi toimintaa, eikä sitä säilytetä juridisia tarpeita varten. Aineisto- tai Tietovaranto- käsitteen on tarkoitus laajentaa arkistokuvailu koskemaan entistä enemmän esimerkiksi tutkimuskäyttöä varten talletettuja sisältöjä. (Herrala 2013, 18.)

Tässä luvussa kerrotaan lyhyesti, mitä kuvailu tarkoittaa arkistokuvailun kansallisessa käsitelmässä ja esitellään proveniennin kuvailuun liittyvät entiteetit. Entiteeteillä tarkoitetaan

kuvailun kohteena olevia konkreettisia tai abstrakteja olioita, oliojoukkoja tai ainemääriä (*Tieteen termipankki* 2015). Arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa tapahtuvaan kuvailuun ja kuvailun tehtäviin tutustutaan paremmin luvussa **2.3.1** Arkistokuvailun kansallinen käsitemalli ja kuvailu. Luvussa **2.3.2** esitellään tutkielman analyysin kohteena oleva Tietovaranto, luvussa **2.3.3** Toimija ja luvussa **2.3.4** Toiminta.

2.3.1 Arkistokuvailun kansallinen käsitemalli ja kuvailu

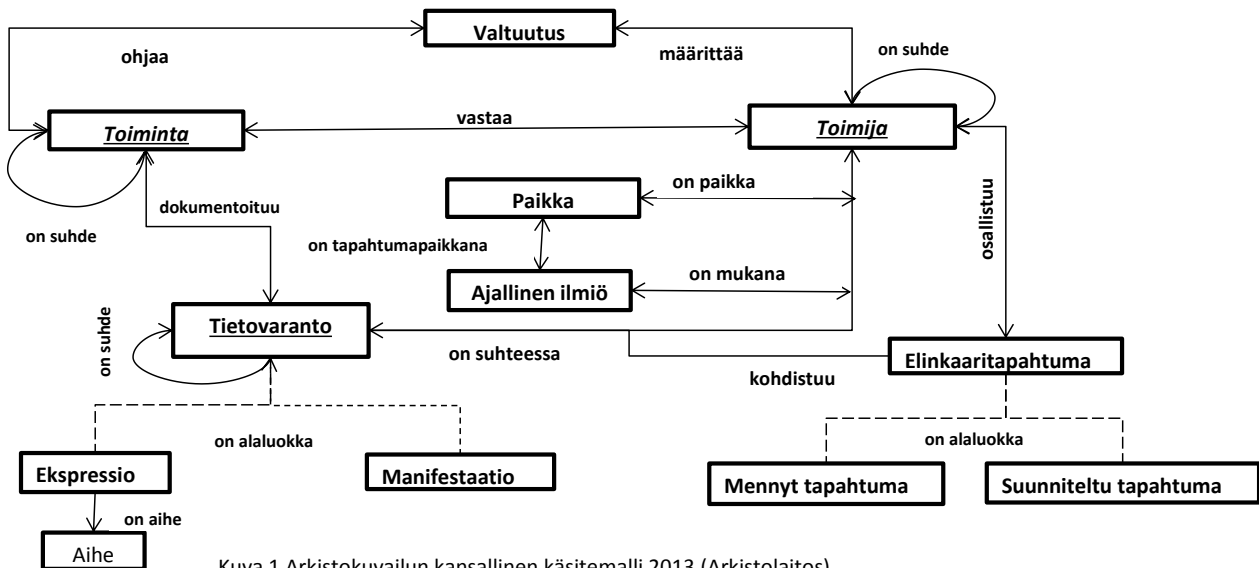
Arkistokuvailun kansallisen käsitemallin kehittämisen taustalla on pyrkimys saada kuvailu vastaamaan muuttuneen toimintaympäristön vaatimuksia. Arkistossa säilytetään asiakirja-aineiston lisäksi muutakin aineistoa eivätkä nykyiset kuvailusäännöt vastaa näiden arkistoaineistojen kuvailun tarpeita. Kuvailu- ja luettelosäännöt eivät huomioi digitaalisen aineiston vaatimuksia eivätkä tietovarannon koko elinkaarta ja sille kertyvää metatietoa. Tämän lisäksi myös tietopalveluympäristö on muuttunut. Digitaalisten aineistojen käyttö on ajasta ja paikasta riippumatonta, ja aineistoja haetaan yhä useammin yleisten ja yhteisten hakuportaalien kautta. (Henttonen & Kilkki 2013, 4-5.)

Arkistokuvailun kansallisen käsitemallin on tuottanut arkistokuvailun kansallinen kehittämistyöryhmä. Käsitemallin avulla pyritään määrittelemään arkistokuvailun näkökulma aineistoon. Käsitemalli koostuu ontologisesta käsitemallista ja sitä toteuttavista metatietomalleista. Kuvailusäännöt ohjaavat käsitemallissa esiintyvien Tietovarantojen kuvailua. Sen lisäksi käsitemalli toimii perustana sekä analogisten että digitaalisten tietovarantojen kuvailulle. (Henttonen & Kilkki 2013, 4.)

Käsitemallin teoreettisena perusteena on arkistoteorian postmoderni paradigma. Postmodernin paradigman periaatteiden mukaisesti arkistokuvailu nähdään prosessina, joka kattaa Tietovarannon koko elinkaaren ja kaikki kuvailutiedot riippumatta siitä, missä elinkaaren jatkumon kehällä kuvailu tapahtuu ja kuka kuvailutiedot tuottaa. Tässä jatkumossa, joillakin arkistoinstituutioilla on rooli Tietovarannon koko elinkaaren jatkumon kuvailussa, toisilla taas ei. (Henttonen & Kilkki 2013, 12.)

Käsitemallin tarkoituksena on mallintaa sitä, miten Tietovarannot arkistokuvailujärjestelmässä representoidaan eli kerrotaan tai esitetään uudelleen. Käsitemallissa arkistokuvailu voi kohdistua mihin tahansa Tietovarantoon. Arkistokuvailun kansallinen käsitemalli pyrkii mallintamaan arkistokuvailua, ei arkistoaineistoa kuvailun kohteena. Käsitemallin on tarkoitus tunnistaa ja kuvata Tietovarantoon liittyvät kontekstientiteetit sekä Tietovarannon ja kontekstientiteettien suhteet. (Henttonen & Kilkki 2013, 15.)

Käsittemallin entiteetit ovat Toimija, Toiminta, Tietovaranto, Elinkaaritapahtuma, Valtuutus, Paikka, Ajallinen ilmiö ja Aihe. Entiteeteistä Toimija, Paikka, Ajallinen ilmiö ja Aihe ovat myös muiden muistiorganisaatioiden käsitemalleissa. Arkistoaineiston saatavuus ja käytettävyys helpottuu, jos nämä yhteiset entiteetit kehitetään semanttisesti yhdenmukaiseksi muiden muistiorganisaatioiden kanssa. (Henttonen & Kilkki 2013, 17.)

Kuvassa 1 näkyvät käsitemallin entiteetit, entiteettien alaluokat ja entiteettien väliset suhteet. Kuva on piirretty Arkistolaitoksen koulutuksessa vuonna 2013 esitetyn kaavion pohjalta (katso Kilkki 2013). Kuvassa 1 Toiminta, Toimija ja Tietovaranto on alleviivattu, koska ne liittyvät provenienssin tulkintaan. Kuvassa *entiteettien väliset suhteet* on esitetty *mustien nuolien avulla*. *Katkoviivat* viittaavat *entiteettien* ja niiden *alaluokkien* väliseen yhteyteen. Esimerkiksi käsitemallissa *Toimijalla* tarkoitetaan niitä yhteisöjä, sukuja ja henkilöitä, joilla *on* kontekstuaalinen *suhde* kuvailun kohteena olevaan *Tietovarantoon*. Kuvassa 1 näkyvät Paikka, Ajallinen ilmiö, Aihe ovat puolestaan Tietovarannon sisällönkuvailun metatietoa. (Henttonen & Kilkki 2013, 17.)

Käsitemallissa määritellään se, mitä arkistokuvailu on. Käsitemalli on ohje tai toimii mallina siitä, mitä elementtejä uuden käyttöjärjestelmän ja kuvailusääntöjen pitäisi sisältää. Arkistokuvailun lähtökohtana on, että Tietovarannon metatiedot sisältävät sekä provenienssia että Tietovarantoa itseään kuvailevia metatietoja. Käsitemallissa määritellään arkistollisen provenienssin kuvaamisen kannalta keskeiset entiteetit ja niiden väliset suhteet. (Henttonen & Kilkki 2013, 19.)

Arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa provenienssilla tarkoitetaan kontekstin multilateraalista suhdeverkostoa. Arkistonmuodostaja ja provenienssi eivät ole samaa tarkoittavia käsitteitä, vaan arkistollinen provenienssi muodostuu sekä aineiston Toimijakontekstista että sen

Toimintakontekstista. Provenienssin kuvailussa keskeiseksi nousee Toimijoiden, Toiminnan ja Tietovarantojen välisten suhteiden analysointi ja tunnistaminen. (Henttonen & Kilkki 2013, 12.)

Käsitemallissa proveniensi kuvataan Tietovarannon suhteeksi siihen Toimintaan, jonka dokumentaatiota se on ja niihin Toimijoihin, joiden Toiminnan tulosta se on. Kilkin mukaan proveniensi on Tietovarannon ja sen kontekstin monenkeskinen suhdeverkko (Kilkki 2013). Käsitemallissa proveniensi on Toimijan tehtävien dokumentoitumista aineistossa (Henttonen & Kilkki 2013, 31).

2.3.2 Tietovaranto

Käsitemallissa Tietovarannolla tarkoitetaan aineistoa. Arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa Tietovaranto on abstrakti yläluokka, jonka alaluokkia Aineistomanifestaatio ja Aineistoekspressio ovat. Käsitemallissa Tietovarannon alaluokat ovat arkistokuvailun kohteena, ei itse Tietovaranto. Aineistomanifestaatiolla tarkoitetaan kuvailtavan Tietovarannon fyysistä ilmentymää tai muuten havaittavissa olevaa kokonaisuutta esimerkiksi rippikirja voi olla sidos, mikrofilmikopio ja/tai digitaalisena aineistona verkossa. (Henttonen & Kilkki 2013, 13, 27–28.)

Aineistoekspressio on Tietovarannon toinen alaluokka. Aineistoekspression tarkoituksena on kuvailla sitä Tietovarannon käsitteellistä sisältöä, joka on yhteinen kaikille Tietovarannon Aineistomanifestaatiolle. Aineistoekspressio koostuu tietosisällöstä, sen esittämismenetelmästä ja mahdollista kontekstia kuvaavista tiedoista. Aineistoekspressio voi sisältää tekstiä, kuvaa, ääntä, ohjelmakoodia, interaktiivista mediaa ja se voi jakaantua pienempiin osiin ja sisältää toisia Ekspressioita esimerkiksi dokumentissa voi olla erikseen kuvailtava kuva. (Henttonen & Kilkki 2013, 23.)

Paikka, Aika ja Aihe ovat Tietovarannon sisällönkuvailun metatietoa. Käsitemallissa Tietovarannon kuvailu representoidaan Ekspressio ja Manifestaatio – entiteettinä. Ekspressio on käsitteellistä sisältöä, joka materialisoituu Manifestaationa ja voi olla yhteistä useammalle Manifestaatiolle. Manifestaatio tarkoittaa Tietovarannon kuvailua fyysisenä tai muuten havaittavissa olevana kokonaisuutena, konkreettisena objektina. Arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa Ekspressio ja Manifestaatio on erotettu toisistaan, koska samasta aineistosta voi olla useampia fyysisiä kappaleita useammassa laitoksessa. (Henttonen & Kilkki 2013, 17–18.)

Toiminta-entiteetillä puolestaan kuvataan niitä tehtäviä, joiden dokumentaatiota Tietovaranto on. Elinkaaritapahtuma puolestaan kuvaa Tietovarantoon kohdistuvaa suunniteltua tai suunnittelematonta toimintaa tai tapahtumaa. Elinkaaritapahtuma liittyy aina Tietovarantoon.

Elinkaaritapatuman alaluokkia ovat Mennyt elinkaaritapahtuma ja Suunniteltu elinkaaritapahtuma. Elinkaaritapahtumia ovat esimerkiksi asiakirjan allekirjoittaminen ja arkiston järjestäminen uudelleen. Mennyt Elinkaaritapahtuma tarkoittaa Tietovarantoon kohdistunutta toimenpidettä tai sattumanvaraista tapahtumaa. Asiakirja on saattanut tuhoutua tulipalossa ja tarjouspyyntö on tehty asiarekisteriin. Suunniteltu Elinkaaritapahtuma tarkoittaa Tietovarantoon tulevaisuudessa kohdistuvaa toimenpidettä, kuten asiakirjan hävittämistä määräajan jälkeen. (Henttonen & Kilkki 2013, 18–25.)

Tietovarannolla voi olla monenlaisia suhteita. Ne voivat muodostua pienemmistä osista esimerkiksi arkisto sisältää sarjoja, sarjat arkistoyksiköitä, arkistoyksiköt asiakirjoja. Ne voivat edeltää tai seurata ajallisesti toisiaan. Tästä ovat esimerkkinä samasta tehtävästä eri toimijoille syntyvät aineistot, aiemman korvaava uusi päätös, vanhan dokumentin pohjalta laadittu uusi dokumentti. Kyse voi olla myös Tietovarannon alaluokkien välisistä suhteista, jolloin esimerkiksi yhdestä kuvatiedostosta tuotetaan käyttäjälle resoluutioltaan pienempi versio. (Henttonen & Kilkki 2013, 32–33.)

2.3.3 Toimija

Arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa Toimijalla tarkoitetaan henkilöitä tai yhteisöjä, ryhmiä tai organisaatioita, joilla on osana Toimintaansa suhde Tietovarantoon. Henttonen ja Kilkki muistuttavat, että Toimija voi olla myös fiktiivinen hahmo, jonka nimissä henkilö, organisaatio tai ryhmä on toiminut. (Henttonen & Kilkki 2013, 26–27.)

Käsitemallissa Toimijalla on kontekstuaalinen suhde kuvailun kohteena olevaan Tietovarantoon. Suhde Tietovarantoon rakentuu pääsääntöisesti Toiminnan tai Elinkaaritapahtuman kautta. Paikka ja Aika puolestaan kuvaavat sitä todellisuutta, jossa Toimija on Toiminut ja tämän kuvailu on tärkeä osa arkistokuvailua. Lisäksi Toimijalla voi olla sijaintipaikka tai toiminta-alue. Valtuutus määrittää Toimijoita kertomalla, mitä Toimijoita on olemassa ja millä tehtävä- tai maantieteellisellä alueella ne ovat toimivaltaisia. Samalla Valtuutus ohjaa tehtävänhoitoa ja toimintatapaa eri tilanteissa. (Henttonen & Kilkki 2013, 17–31.)

Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimisto on esimerkki Toimijasta, jonka Valtuutus perustuu lakiin. Se syntyi lain perusteella ja lainsäädäntö ohjasi maatalouspiirien toimintaa. Organisaatiossa virkamiehet tekivät, lainsäädännön antaman Valtuutuksen perusteella, omaa toimialaansa koskevia päätöksiä, suunnitelmia, ohjausta ja neuvontaa.

Arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa Toimija vastaa ja on vastuussa Toiminnasta. Toiminta dokumentoituu Tietovarantoon. Toiminnassa syntyvät, muodostuvat ja käytetyt Tietovarannot dokumentoivat Toimintaa ja Toimijan toimintatapoja. Tämän lisäksi Toimijoilla voi olla erilaisia suhteita toisiinsa. Suhteet voivat olla osa-kokonaisuus -suhteita, edeltäjä-seuraaja -suhteita tai suhteessa voi olla kyse Toimijoiden Toiminnan samankaltaisuudesta. (Henttonen & Kilkki 2013, 30–32.) Esimerkkinä osa-kokonaisuus -suhteista on Hämeen työvoima- ja elinkeinokeskuksen (TE – keskuksen) Kalatalousyksikkö, joka oli osa Hämeen TE – keskuksen maaseutuosastoa.

Toimija voi olla mukana Ajallisessa ilmiössä. Henttonen ja Kilkki mainitsevat esimerkkinä Ajallisesta ilmiöstä Niinistön tsunamissa. Tässä Niinistö on Toimija ja tsunami Ajallinen ilmiö. Toimija osallistuu myös Elinkaaritapahtumaan. Elinkaaritapahtumassa Toimijat osallistuvat Tietovarannon tuottamiseen, käyttämiseen, säilyttämiseen ja hallintaan. Tämä voi tapahtua monin eri tavoin riippuen siitä, millaisesta Toiminnasta on kysymys ja kohdistuuko Elinkaaritapahtuma Aineistoekspressioon vai Aineistomanifestaatioon. (Henttonen & Kilkki 2013, 31–34.)

Toimijalla on suhde Tietovarantoon ja sen Aineistoekspressioon. Suhteet voi olla hyvin monenlaisia. Kyse voi olla esimerkiksi tekijänoikeudesta, säilytysvastuusta tai omistuksesta. Kuten arkistokuvailun kansallista käsitemallia ja kuvailua koskevassa luvussa 2.3.1 todettiin, proveniensi ilmenee Toimijan tehtävien dokumentoitumisena aineistoon. Käsitemallissa tämä ilmenee siten, että Toimija vastaa Toiminnasta ja Toiminta dokumentoituu Tietovarantoon. (Henttonen & Kilkki 2013, 34–35.)

2.3.4 Toiminta

Arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa Toiminnalla tarkoitetaan tehtäviä tai tapahtumia, joiden seurauksena Tietovaranto syntyy, muodostuu tai jossa Tietovarantoa käytetään. Toiminta voi olla tehtävä tai prosessi, jolla Toimija pyrkii tiettyyn päämäärään. Toiminta voi olla myös yksittäinen vaihe prosessissa tai toimenpide tehtävän hoidossa. Toiminta ei välttämättä ole päämäärätietoista tai perustu mandaatteihin. Tietovaranto voidaan luoda todistamaan Toiminnasta tai se voi olla Toiminnan seuraus, vaikka Tietovarannon muodostuminen ei olisi Toiminnan tavoite. (Henttonen & Kilkki 2013, 25–26.)

Käsitemallissa Toiminnalla on neljä erilaista suhdetta. Ensinnäkin Valtuutus ohjaa Toimintaa eli Valtuutus ohjaa tehtävänhoitoa ja määrittää toimintatavan. Toiseksi Toimija vastaa Toiminnasta eli tavoitteellisen Toiminnan taustalla on jokin Toimija, joka saa Toiminnan aikaan ja on siitä vastuussa. Kolmanneksi Toiminta dokumentoituu Tietovarannon Aineistoekspressioon eli

Toiminnassa syntyvät ja käytetyt Tietovarannot dokumentoivat sekä Toimintaa että Toimijan toimintatapoja. Neljänneksi Toiminnalla on suhde Toimintaan eli erilaisten tehtävien, toimenpiteiden, prosessien ja käsittelyvaiheiden suhteita voidaan käsitteellistää ja hahmottaa. Kyse voi olla myös tehtävien tai prosessien sisältämisestä alatehtävistä. (Henttonen & Kilkki 2013, 29–36.)

3 TUTKIMUSKYSYMYKSET, -AINEISTOT JA -MENETELMÄT

3.1 Tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan arkistokuvailun kansallista käsittemallia ja asiakirjan provenienssia. Tutkimuksen teoreettisena perusteena on postmoderni arkistoteoria, koska käsitemalli perustuu siihen. Tutkimuksesta tekee mielenkiintoisen se, ettei kansalliseen käsitemalliin perustuva käytännön sovellus ole vielä valmis eikä siitä ole olemassa tutkimuskirjallisuutta. Tätä tutkielmaa kirjoitettaessa käytännön sovellus on testausvaiheessa. Sen sijaan asiakirjojen provenienssia ja provenienssiin liittyviä ongelmia on tutkittu paljon.

Kansallisen kuvailujärjestelmän ja provenienssin välistä suhdetta tarkastellaan empiirisen tapaustutkimuksen avulla. Tutkimuksen tausta-ajatuksena ja ennakko-oletuksena on, että uuden arkistolaitoksen kansallisen käsitemallin avulla asiakirjoille, arkistoyksiköille tai arkistosarjoille voidaan tuoda esiin monenlaisia proveniensseja. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, minkälaisia proveniensseja käsitemallissa on mahdollista kuvailla ja miten provenienssit saadaan näkyviin.

Tutkimuskysymykset ovat rakentuneet provenienssin ja kuvailun käsitteiden ympärille. Erilaisia proveniensseja tarkastellaan asiakirjojen ja niiden elinkaaren jatkumoon vaikuttaneiden organisaatioiden kautta. Kuvailun keinoja provenienssien tuomiseksi esiin tarkastellaan puolestaan Toimijoiden, Toiminnan ja Tietovarannon keskinäisten suhteiden kautta. Kaikki olemassa olevat provenienssit eivät välttämättä esiinny aineistossa, mutta tapaustutkimuksen avulla on tarkoitus tehdä laajempia johtopäätöksiä siitä, millaisia proveniensseja käsitemallissa on mahdollista tuoda esiin. Tapaustutkimus antaa viitteitä siitä, miten provenienssit on ylipäättään mahdollista tuoda esiin arkistolaitoksen kansallisessa kuvailumallissa. Tämä tutkielman tarkoituksena on vastata seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Minkä tyyppisiä proveniensseja Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimiston ja sen seuraajien aineistossa on?
2. Miten erityyppiset provenienssit saadaan esitettyä kansalliseen kuvailumalliin perustuvassa kuvailussa?

3.2 Tutkimusorganisaatio

Tutkimusorganisaationa ovat Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimisto, Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimisto, Hämeen maaseutuelinkeinopiiri ja Hämeen työvoima- ja elinkeinokeskus (TE -keskus). Osa aineistosta on Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimistoa edeltävältä ajalta ja vanhemman aineiston kohdalla on vaikea määritellä, minkä arkistonmuodostajan aineistoja ne ovat. Luvussa 3.2.1 esitellään tutkittavan organisaation arkistonmuodostusta ja syntyhistoriaa. Luvussa 3.2.2 kuvaillaan arkistonmuodostajissa syntyneet aineistot ja esitellään analyysin kohteeksi valitut asiakirjat.

3.2.1 Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimisto ja sen seuraajat

Maankäyttölaki säädettiin vuonna 1958 ja sen avulla pyrittiin vanhojen tilojen elinkelpoisuuden parantamiseen. Ylin valvonta kuului maatalousministeriölle, jonka alaisena sitä johti Asutushallitus. Paikallisia elimiä olivat asutustarkastajat, maankäyttötoimikunnat ja asutuslautakunnat. Maankäyttölain perusteella maata hankittiin ensisijaisesti vapaaehtoisilla kaupoilla sekä ottamalla sitä valtion maista. Sen lisäksi maata lunastettiin rappiotiloista, tilakeinottelijoiden ja yhtiöiden omistamista maista sekä poikkeuksellisesti myös muiden omistamista maista.

Taulukko 1 Hämeen maaseutuviranomaiset vuosina 1965-2010

<i>Hämeen maaseutuviranomaiset vuosina 1965-2010</i>	
Arkistonmuodostajat	Rajavuodet
<u>Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimisto</u>	<u>1965-1971</u>
<u>Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimisto</u>	<u>1971-1990</u>
(Hämeenlinnan maatalouspiiri)	1987-1990
(Hämeen maaseutupiiri)	1991-1992
<u>Hämeen maaseutuelinkeinopiiri</u>	<u>1991-1997</u>
<u>Hämeen työvoima- ja elinkeinokeskus</u>	<u>1997-2009</u>
(Hämeen työ- ja elinkeinokeskus)	2009
<u>Hämeen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus</u>	<u>2010-</u>

Taulukossa 1 on esitetty lyhyesti Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimiston ja sen seuraajien arkistonmuodostus. Arkistonmuodostajat ovat taulukon vasemmassa sarakkeessa ja oikealla näkyvät niiden toiminta- eli rajavuodet. Arkistonmuodostajat ja niiden rajavuodet on tummennettu ja alleviivattu.

Taulukossa 1 näkyvät myös arkistonmuodostajia koskevat nimenmuutokset.

Nimenmuutokset on merkitty *sulkeisiin*. Oikeassa sarakkeessa näkyvät vuodet, jolloin nimi on ollut käytössä. Nimenmuutoksella tarkoitetaan tilannetta, jossa organisaation nimi vaihtuu, mutta tehtävien hoitoa jatketaan suoraan ja sellaisenaan. Nimenmuutoksesta huolimatta vanhan ja uuden viraston asiakirjat muodostavat yhden arkistokokonaisuuden. (Asiakirjahallinnon opas valtionhallinnon organisaatiomuutostilanteisiin 2009.) Taulukosta 1 ilmenee, että Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimiston nimi lyhenee Hämeenlinnan maatalouspiiriksi vuonna 1987 ja Hämeen maaseutuelinkeinopiirin nimi oli ensin Hämeen maaseutupiiri (vuodet 1991–1992). Samoin arkistonmuodostajana toimineen Hämeen työvoima- ja elinkeinokeskuksen nimi lyhenee vuonna 2009 Hämeen työ- ja elinkeinokeskukseksi.

Vuonna 1965 Hämeen alueen maaseudun asuttamiseen ja tilojen elinkelpoisuuden parantamiseen liittyviä asioita käsitteli viranomaisen nimeltään Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimisto. Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimisto syntyi, kun asutushallinnosta annetun lain perusteella maa jaettiin vuonna 1965 asutuspiireihin. Asutuspiireille siirrettiin toimi- ja päätäntävaltaa keskusvirastoilta ja asutuspiirien hallintoa hoitivat asutuspiirien asutustoimistot. Hämeenlinnan asutuspiiriin kuului Etelä-Hämeen kuntia ja asutustoimisto sijaitsi Hämeenlinnan kaupungissa.

Maatilahallitus perustettiin vuonna 1971 yhdistämällä Asutushallitus ja Maataloushallitus. Samalla asutuspiirien asutustoimistot muuttuivat maatalouspiirien maataloustoimistoiksi. Maatalouspiirien maataloustoimistot toimivat maataloushallinnon alueellisina piirihallintoviranomaisina. Maatilahallitus puolestaan toimi maa- ja metsätalousministeriön alaisena keskusvirastona. Asutuslautakunnat korvattiin maatalouslautakunnilla, jotka toimivat sekä maatalouspiirien että Maatilahallituksen ohjaamina ja valvomina paikallisina toimieliminä. Maatalouslautakunnat seurasivat maatilatalouden rakenteellista kehitystä alueellaan.

Maatalouspiirien maataloustoimistot huolehtivat maatalouden tuotantopoliittisesta suunnittelusta, pellon käytön rajoittamiseen ja maatalouden hintapoliittisen tuen jakamiseen liittyvistä tehtävistä ja satovahinkojen korvaamiseen liittyvästä valvonta- ja tarkastustoiminnasta. Maatalouspiirit hoitivat myös maaseudun asuttamiseen liittyviä tehtäviä, vaikka vuonna 1977 voimaan tullut maatilalaki kumosi vähin poikkeuksin maankäyttölain ja muun aikaisemman asutuslainsäädännön. Maankäyttölain mukaisia käyttöönottosuunnitelmia tehtiin vielä 2000-luvulla.

Vuoden 1987 alussa maatalouspiirien toiminta laajeni koskemaan maatilatalouden ohessa myös muuta maaseudun pienimuotoista elinkeinotoimintaa. Maatalouspiirien maataloustoimistojen nimet muuttuivat maatalouspiireiksi ja Hämeenlinnan toimiston nimeksi tuli Hämeenlinnan maatalouspiiri. Maatalouspiirien toiminnan laajeneminen vuonna 1987 näkyi myös

asiakirjahallinnossa. Elinkeinotoiminnan tukemiseksi maatalouspiirit myönsivät investointi-, käynnistys- ja kehittämisavustuksia sekä lainaa investointeihin ja käyttöpääomaan. (Väissi 1987, i.)

Vuonna 1988 maataloushallinnossa toteutettiin organisaatiouudistus. Se merkitsi tehtävien siirtoa keskusvirastosta piiri- ja kuntatasolle eli Maatilahallitukselta maatalouspiireihin ja jonkin verran piiristä maatalouslautakuntiin. Uudistuksella pyrittiin siihen, että yksittäistä viljelijää koskevat päätökset tehtäisiin maatalouspiireissä ja maatalouslautakunnissa.

Vuoden 1990 lopussa maatalouspiirit lakkautettiin. Maataloushallinnossa tapahtui vuoden 1991 alussa lisää hallinnon uudistuksia. Organisaatiot muuttuivat osittain, hallintolaki ja – asetus tulivat voimaan ja maatalouspiirien toimintaa kokeva säädöstä uusiutui. Organisaatiomuutokset koskivat ensisijaisesti Maatilahallitusta. Maatalouspiirit muuttuivat maaseutupiireiksi ja sijaintipaikkakunnan nimen tilalle tuli koko toiminta-aluetta kuvaava maakunta-, talousalue- tai läänipohjainen nimi. Näin syntyi Hämeen maaseutupiiri. Maaseutupiirien tehtäväksi tuli koko maaseudun kehittäminen. (Väissi 1991, 3.)

Kaksi vuotta myöhemmin maaseutupiirit siirtyivät maa- ja metsätalousministeriön alaisuuteen, kalastuspiirit yhdistettiin maaseutupiireihin ja maaseutupiirit muuttuivat maaseutuelinkeinopiireiksi. Hämeen maaseutuelinkeinopiiri toimi vuosina 1993–1997. Vuoden 1997 puolivälissä tapahtui seuraava arkistonmuodostajamuutos. Maaseutuelinkeinopiirit lakkautettiin ja niiden toiminta siirtyi 1.7.1997 perustetuille Työvoima- ja elinkeinokeskuksille (TE-keskus). Hämeen maaseutuelinkeinopiirin asiat siirtyivät Hämeen TE-keskukselle ja suurelta osin sen maaseutuosastolle. Muita osastoja olivat työvoima- ja elinkeino-osasto sekä erillinen kalatalousyksikkö. Vuoden 2009 alussa tapahtui nimenmuutos. Työvoima- ja elinkeinokeskukset muuttuivat työ- ja elinkeinokeskuksiksi. TE-keskukset lakkautettiin vuoden 2009 lopussa ja niiden tehtävät siirtyivät 1.1.2010 perustetuille Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksille (ELY-keskus).

3.2.2 Tutkimusaineistot ja analysoitavat asiakirjat

Sekä asutuspiirien asutustoimistoilla että maatalouspiirien maataloustoimistoilla oli sama arkistokaava. Järjestystä ohjaavaa arkistokaavaa ei muutettu, koska maatalouspiirien tehtävät pysyivät suurin piirtein samoina kuin asutustoimistoilla. Tämän vuoksi ei vuonna 1971 aloitettu uutta arkistonmuodostusta. (HMA Maataloustoimiston arkiston arkistokaavio.) Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimistossa tämä näkyi siinä, että molempien arkistonmuodostajien asiakirjoja oli samoissa koteloissa ja diaarit muodostivat yhtenäisen sarjan

arkistonmuodostajamuutoksesta huolimatta. Käytäntö jatkui myös Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimiston seuraajien aikaan. Sarjoja ja diaareita ei katkaistu arkistonmuodostajamuutosten yhteydessä.

Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimiston ensimmäinen arkistokaava oli ABC-pohjainen. A-sarja muodostui diaareista, B-sarja kortistoista ja luetteloista, E-sarja saapuneista asiakirjoista, F-sarja kirjeistöstä, G-sarja tiliasiakirjoista, H-sarja sisällyksen mukaan järjestetyistä asiakirjoista ja I-sarja kartoista ja piirustuksista. Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimiston aikaisessa aineistossa ei näkynyt merkkejä tästä ABC-kaavasta. Asiakirjat oli koteloitu tehtäväpohjaisesti eikä koteloiden nimiöitä ollut merkitty ABC-kaavan mukaisesti.

Maatalouspiirien arkistonmuodostussuunnitelma (AMS) valmistui vuonna 1989. AMS oli tehtäväpohjainen ja ainakin Hämeenlinnan maatalouspiirin arkistoluettelon perusteella voidaan sanoa, että sarjat muuttuivat ABC-kaavasta tehtäväpohjaisiksi. Arkistoluettelon perusteella voidaan todeta, että sarjoitus näyttää noudattavan vuoden 1989 AMS:aa. Entisen E-sarjan asiakirjat löytyvät sarjoista 3 oikeudelliset asiat, 4 maataloustuotanto, 5 investointien rahoitus ja 6 maanhankinta ja niin edelleen. (HMA Hämeenlinnan maatalouspiirin Arkistoluettelo A.) Diaareissa näkyi viitteitä tehtäväpohjaisesta luokituksesta, mutta koteloiden nimiöissä ei tästä luettelointitavasta näkynyt merkkejä.

Tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoisimmat sarjat ovat A-, B- ja E-sarja. A- ja B-sarjan diaarit ja luettelot ovat kiinnostavia siksi, että ne ovat kokonaisuuksia, joiden avulla asiakirjoja ja asiakirjallista tietoa haetaan monen eri arkistonmuodostajan aineistosta. Miten nämä sarjat saadaan näkyviin kaikissa arkistonmuodostajissa? Arkistoissa diaarit, luettelot ja kortistot ovat välineitä, joiden avulla asiakirjoja etsitään. Tämän vuoksi on tärkeää, että ne näkyvät kaikissa relevanteissa arkistonmuodostajissa. Ilman diaareita ja luetteloita hakuja on vaikea tai mahdoton tehdä. Diaarien ja luetteloiden avulla saadaan myös selville se, millaisia asiakirjoja arkistossa on.

E-sarja sisälsi kaikki tehtäviin tai toimituksiin liittyvät asiakirjat, joilla oli yhteyksiä muihin arkistonmuodostajiin. E-sarja oli kaikkein laajin ja siinä oli kahdeksan *alasarjaa* (Ea-Eh). Näillä alasarjoilla oli yhteensä 38 *ala-alasarjaa* ja joillakin alasarjoilla oli vielä omat *ala-ala-alasarjansa*. E-sarja on mielenkiintoinen siksi, että toimituksiin ja tehtäviin liittyy usein muitakin arkistonmuodostajia. Sen lisäksi toimitukset saattoivat kestää vuosia, jolloin arkistonmuodostaja ehti muuttua ennekuin tehtävä tai toimitus päättyi. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa maatalouspiirin maataloustoimisto myönsi maanviljelijälle tai maataloustuottajalle lainan tilan kehittämiseen. Maanviljelijä lyhensi lainaa säännöllisesti, lainanmaksua valvottiin ja tila oli

rajoituksista vapaa vasta, kun viimeinenkin lainaerä oli maksettu. Tähän toimitukseen saattoi liittyä muitakin arkistonmuodostajia kuten maatalouslautakunta, joka antoi lausunnon, Maatilahallitus, joka puolsi lainan myöntämistä ja maatalouspiirin maataloustoimisto, joka myönsi lainan (ehkäpä Maatilahallituksen puolesta).

Aineistossa on runsaasti asiakirjoja, jotka liittyivät muun muassa teurastuspalkkioihin (Eae 8), maankäyttöön ja hankintaan (Eb), rahoitukseen (Ec), metsäasioihin (Ed), tie- ja kuivatusasioihin (Ee), rakennusasioihin (Ef). Suuri osa asiakirjoista oli määrääjän säilytettäviä, joten ne on seulottu ja hävitetty. Kaikkia AMS:ssa tai E-sarjassa mainittuja asiakirjoja ei Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimiston aineistosta löytynyt. Maidontuotannon vähentämissopimuksia (sarja 4 maataloustuotanto) löytyi ainoastaan Somerolta vuodelta 1988. Nämä aineistot olivat kulkeutuneet Turun maakunta-arkistoon, josta ne palautettiin Hämeenlinnan maakunta-arkistoon ja liitettiin Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimiston arkistoon. Muualta Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimiston alueelta ei maidontuotannon vähentämissopimuksia löytynyt. Hämeenlinnan ELY -keskuksella on yhä Hämeenlinnan maatalouspiirin aineistoja, joten asiakirjat voivat olla siellä tai sitten ne ovat kadonneet.

Edellä mainituista aineistoista analyysin kohteeksi valittiin Diaarit ja luettelot, Opintotukipäätökset – sarja, Käyttösuunnitelmat – sarja ja Maatalouslautakuntien päätöksestä tehdyt valitukset – sarja. Diaarit ja luettelot ovat osa aineistoa, mutta ne toimivat myös hakukeinoina aineistoihin. Diaareita ja luetteloita voisi kuvailla asiakirjan liikkeitä ja toimintaa kuvaavaksi ”manuaaliseksi metadataksi”. Diaarikorteissa ja luetteloissa oman haasteensa tuo asiakirjojen rakenne. Diaarikortit ovat nimensä mukaisesti kortteja ja luettelot ovat usein sidoksia. Molempiin saattaa kertyä asiakirjoja koskevia tietoja pitkältikin ajalta. Tässä tutkielmassa tarkemman analyysin kohteina ovat Tiloja koskevat diaarikortit, Metsityssuunnitelmien diaarikortit ja Käyttösuunnitelmaluettelo.

Opintotukiasiakirjoissa toiminnan osapuolina ovat yksittäiset henkilöt ja viranomainen. Kyseessä on kertaluonteinen päätös, toiminta tai sopimus, josta syntyy yleensä suhteellisen vähän pysyvästi säilytettäviä asiakirjoja. Opintotukiasiakirjojen kanssa samankaltaisia sarjoja olivat myös Nuorten viljelijöiden käynnistystuet ja Valtion edustajana toimiminen maakaupoissa. Analyysin kohteeksi valittiin Opintotukiasiakirjat, mutta tuloksia voi soveltaa myös Nuorten viljelijöiden käynnistystuet -sarjaan ja Valtion edustajana toimiminen maakaupoissa -sarjaan.

Kolmas analyysin kohde on Käyttösuunnitelmat -sarja. Käyttösuunnitelmatoimitukset (KT) liittyivät maankäyttölakiin ja maatalojen elinkelpoisuuden parantamiseen. Tilan myyntiin, asukkaan valintaan ja kaupantekoon liittyi useampia toimijoita, joilla oli oma tehtävänsä prosessissa. Ensin

tila siirtyi valtion omistukseen, tila arvioitiin ja valtion edustajat päättivät kenelle tila myydään. Sarja on mielenkiintoinen, koska se kattaa kaikki analyysin kohteena olevat arkistonmuodostajat. Tilaa koskeva käyttösuunnitelma on viranomaisen tekemä toimitus ja yksi toimitus muodosti oman kokonaisuutensa. Tähän dossier – tyyppiseen tila-aktiin kertyi aineistoa pitkällä aikavälillä, yleensä useamman arkistonmuodostajan ajalta.

Käyttösuunnitelmat -sarjan lisäksi samankaltaisia asiakirjoja on Yhteislaitumet -sarjassa ja Tie- ja perkausasiakirjat -sarjassa. Ne kaikki ovat dossier -tyyppisiä aineistoja, jossa näkyy useamman arkistonmuodostajan aikaisia asiakirjoja. Voidaan todeta, että dossier -tyyppiset arkistoyksiköt elävät ajassa. Tämä johtuu siitä, että esimerkiksi yhteislaitumien omistussuhteet, hoitovelvoitteet tai vuokraehdot ovat muuttuneet. Kaikki muutoksiin liittyvät asiakirjat on liitetty alkuperäisten toimitusasiakirjojen yhteyteen, jotta ne olisivat helposti löydettävissä ja asiakirjan konteksti säilyisi.

Neljäs analyysin kohteena oleva aineisto on Maatalouslautakuntien päätöksestä tehty valitukset -sarja. Sarjan erikoisuutena on se, että Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimisto ja sen seuraajat ovat toimineet valitusviranomaisena maatalouslautakuntien päätöksiin. Arkistoyksiköt sisältävät alkuperäisiä maatalouslautakuntien asiakirjoja, niistä annettuja lausuntoja ja Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimiston päätöksiä. Sarjan provenienssien kohdalla ongelmana on lähinnä se, että edeltäjä-seuraaja- suhteet pitäisi saada näkyviin. Asiakirjoja on Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimiston, Hämeen maaseutuelinkeinopiirin ja Hämeen TE -keskuksen ajalta. Toinen ongelma liittyy alkuperäisiin maatalouslautakuntien päätösasiakirjoihin. Se, että alkuperäiset asiakirjat ovat siirtyneet maataloustoimistoon saattaa tarkoittaa sitä, että kyseisiä asiakirjoja ei enää löydy maatalouslautakuntien arkistoista. Siellä voi olla päätöskopio maatalouslautakunnan päätöksestä tai sitten ei.

3.3 Tutkimuksen toteutus ja analyysimenetelmät

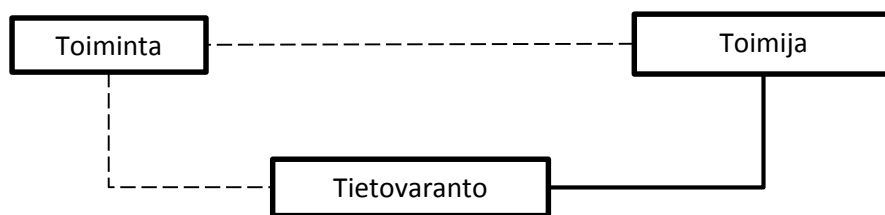
Tutkimusmenetelmänä on kvalitatiivinen evaluaatiotutkimus. Evaluoinnin kohteena on arkistokuvailun kansallinen käsitelmä ja siinä kuvailtava provenienssi. Pertti Alasuutari nimeää kvalitatiivisen analyysin vaiheet havaintojen pelkistämiseksi ja arvoituksen ratkaisemiseksi. Käytännössä nämä kaksi vaihetta nivoutuvat toisiinsa. Havaintojen pelkistämisessä on kaksi vaihetta. Ensimmäisessä vaiheessa aineistoa tarkastellaan tietystä teoreettis-metodologisesta näkökulmasta. Huomio kiinnitetään siihen, mikä on tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen ja kysymyksenasettelun kannalta ”olennaista”. Toisessa vaiheessa havaintojen yhdistämisellä karsitaan havaintomäärää. Erilliset raakahavainnot yhdistetään yhdeksi havainnoksi tai havaintojen joukoksi. Tässä vaiheessa havainnosta etsitään yhteinen piirre, nimittäjä tai muotoillaan sääntö, joka

tältä osin pätee koko aineistoon. Yhdistämisen lähtökohtana on ajatus siitä, että aineistossa ajatellaan olevan esimerkkejä tai näytteitä samasta ilmiöstä. (Alasuutari 1994, 30-31.)

Evaluointi eli arviointi puolestaan on soveltavaa tiedettä, jota arvioidaan siitä saadun hyödyn kautta (Patton 1990, 11-13). Arvioinnin on tarkoitus tuottaa havaintoja, johtopäätöksiä ja kehittämissuosituksia arvioitavan kohteen vahvuuksista ja parantamisalueista. Arviointi voidaan tehdä etukäteisarviointina, jatkuvana arviointina tai jälkikäteisarviointina. (Virtanen 2007, 23-25.)

Kvalitatiivisen arviointianalyysin ensimmäisessä vaiheessa tutkimuksen kohde kuvaillaan. Kuvailussa pyritään selittämään mikä tutkittava kohde on, mitkä ovat sen tavoitteet ja mitkä toimijat tai toiminta on tutkimuksen kohteena ja mikä on toimijoiden rooli. Kuvailun jälkeen tapahtuu tulkinta, joka sisältää tutkimustulosten esittämisen. Pattonin mukaan tulkinta vastaa miksi – kysymykseen. (Patton 1990, 374-375.)

Tutkimuksessa ei ole tarkoitus esitellä kaikkia käsitemallin entiteettejä ja niiden välisiä suhteita. Tutkimuksessa keskitytään niihin käsitemallin suhteisiin, joissa proveniensi näkyy.

Kuva 2 Entiteetit ja proveniensi

Luvussa 2.3.1 Arkistokuvailun kansallinen käsitemalli ja kuvailu todettiin, että käsitemallissa proveniensi kuvataan Tietovarannon suhteeksi siihen Toimintaan, jonka dokumentaatiota se on ja niihin Toimijoihin, joiden Toiminnan tulosta se on. Käsitemallissa proveniensi kuvataan Tietovarannon ja sen kontekstin monenkeskiseksi suhdeverkoksi. Kuvassa 2 on esitetty ne entiteetit, joiden kautta proveniensi ilmenee. *Katkoviivat* viittaavat yhteyteen, joka syntyy kun Toimija vastaa Toiminnasta ja Toiminta dokumentoituu Tietovarantoon. *Musta viiva* viittaa Toimijan ja Tietovarannon väliseen suhteeseen. Tutkielmassa *analysoidaan* tätä *mustan viivan kuvaamaa Toimijan ja Tietovarannon välistä suhdetta*. Luvussa 2.3.2 ilmeni, että Tietovarannon kuvailun kohteena ovat sen alaluokat Aineistomanifestaatio ja Aineistoekspressio. Selvyyden vuoksi tässä analyysissä käytetään kuvailun kohteena olevasta entiteetistä nimitystä Tietovaranto.

Tutkielman arviointi tehdään etukäteen eli ennen kuin arkistokuvailun kansalliseen käsitemalliin perustuva käyttösovellus on valmis. Kyseessä on teoreettisen mallin testaus, koska provenienssin

kuvailua tutkitaan käyttösovelluksen kehittämistä ohjaavan teoreettisen käsitemallin avulla. Analyysin ensimmäisessä vaiheessa tutkimusaineistoksi valitaan sellaisia arkistoyksiköitä ja sarjoja, joilla on yhteyksiä useamman eri arkistonmuodostajan aineistoihin. Tutkimuksessa tarkastellaan löytyykö aineistosta Chris Hurleyn moni-, rinnakkais- tai yhteisproveniensseja, joista kerrottiin luvussa 2.2.3 Postmodernit kertomukset asiakirjoista. Tämän jälkeen vastataan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen ”Millaisia proveniensseja tutkittavassa aineistossa on?”

Toinen tutkimuskysymys koski sitä, miten erityyppiset provenienssit saadaan esitettyä arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa. Tämä analyysi tapahtuu siirtämällä löydetty provenienssit ja niihin liittyvät aineistot käsitemalliin Tietovarannoksi ja Toimijoiksi. Tämän jälkeen havainnoidaan, miten niiden väliset suhteet näkyvät käsitemallissa. Tutkimusote on induktiivinen eli ensin tarkastellaan yksittäisiä tuloksia ja niiden perusteella tehdään laajempia arkistokuvailun kansalliseen käsitemalliin ja provenienssin liittyviä johtopäätöksiä.

Tutkimusaineistosta rajattiin pois ne arkistoyksiköt ja sarjat, joiden järjestämisessä ja sijoittamisessa ei ole vaikeuksia. Tämä johtuu siitä, että koko arkiston analysoiminen käsitemallin periaatteiden mukaisesti laajentaisi tutkielmaa liikaa. Toinen syy siihen, miksi koko aineistoa ei analysoida on se, että tutkimuksen tarkoituksena on nostaa esille provenienssiin liittyviä ongelmakohtia ja pyrkiä ratkaisemaan ne arkistokuvailun kansallisen käsitemallin avulla. Provenienssin ongelmakohdat liittyvät usein juuri moniprovenienssiin, joten tutkielmassa halutaan tuoda esiin se, kuinka moniprovenienssit saadaan esiin käsitemallissa.

Tutkielmassa keskitytään viranomaisiin arkistonmuodostajina. Provenienssia tutkitaan viranomaisten ja aineistojen välillä. On totta, että yksittäinen henkilö tai tila, esimerkiksi kartano, voi olla arkistonmuodostaja, mutta tässä tutkielmassa yksittäisten henkilöiden lisääminen arkistonmuodostajiksi ja tutkimuskohteiksi laajentaisi tutkimusta.

Analyysin kohteeksi valittuja diaareita, luetteloita, päätöksiä ja dossier -tyyppisiä aineistoja löytyy myös muiden viranomaisten arkistoista, joten tutkimuksesta voi olla hyötyä myös muita viranomaisarkistoja järjestettäessä. Tutkimus saattaa nostaa esille keskustelua siitä, miten aineistot, joilla on yhteys useampaan arkistonmuodostajaan, on järkevintä kuvailla käsitemallissa. Usein arkistojen järjestämiselle on varattu rajattu määrä aikaa, joten keskustelua saattaa syntyä siitä, mitkä yhteydet kuvaillaan vai kuvaillaanko kaikki, jolloin aikaa kuluu enemmän. Toisaalta keskustelua saattaa syntyä myös siitä, kuka yhteydet kuvailee, asiakirjan luonut viranomainen, arkistonhoitaja vai joku muu?

4 TULOKSET

4.1 Asiakirjojen provenienssit

Tutkimuksen kohteeksi valittiin *Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimiston ja sen seuraajien aineistot*. Tähän päätyttiin, koska tutkielman laatijalla on omakohtaisia kokemuksia kyseessä olevasta aineistosta ja sen järjestämisestä. Aineisto on monipuolista ja sen sisältämissä asiakirjoissa näkyy hyvin viranomaisen tehtävien kirjo. Viranomaiset tekevät päätöksiä, antavat lausuntoja, valvovat, neuvovat ja ohjaavat. Näitä toimia suoritetaan joko yksin tai yhdessä toisten viranomaisten, kuten maatalouslautakuntien, kanssa. Päätöksenteko voi olla suhdeverkko, jossa on Toimijoita monelta taholta.

Empiirisen tutkimuksen kohteeksi valittiin hieman toisistaan eroavia asiakirjatyypppejä. Asiakirjojen valinnassa on pyritty tekemään läpileikkaus koko aineistosta. Tarkoituksena on selvittää, miten provenienssit näkyvät erityyppisessä aineistossa. Tutkittavista aineistoista Diaareita ja luetteloita käsitellään tarkemmin luvussa 4.1.1, Opintotukipäätöksiä luvussa 4.1.2, Käyttösuunnitelmia luvussa 4.1.3 ja Maatalouslautakuntien päätöksestä tehtyjä valituksia luvussa 4.1.4.

4.1.1 Diaarit ja luettelot

Diaarikortistossa Tiloja koskevat kortit on järjestetty kunnittain aakkosjärjestykseen. Kunnat ovat Asikkala, Forssa, Hartola, Hattula, Hauho, Hausjärvi, Heinolan kaupunki, Heinolan maalaiskunta, Hollola, Humppila ja Hämeenlinna. Korteissa on merkintöjä vuosilta 1955–2004. Uusimman kortin merkinnät alkavat vuodesta 1990, jolloin arkistonmuodostajan nimi oli Hämeenlinnan maatalouspiiri. Viimeisin merkintä kyseisessä kortissa on Hämeen TE-keskuksen ajalta eli vuodelta 2003. Yksittäisessä diaarikortissa voi olla merkintöjä yli 30 vuoden ajalta. Vuonna 1955 asutustilasioita on hoitanut alueen maanviljelysseuran asutustoiminnan johtaja. Humppila on kuulunut Hämeen läänin maanviljelysseuran vastuulle, Asikkala ja Hollola puolestaan Itä-Hämeen maanviljelysseuran alueeseen ja niin edelleen. Vuonna 1965 vastuu on siirtynyt asutuspiireille.

Tiloja koskeva diaarikortisto -sarja on yhdessä laatikossa ja muodostaa yhden arkistoyksikön. Kortistosta löytyy moniprovenienssi, koska tilakortiston korteista on viittauksia eri aikoina vaikuttaneisiin arkistonmuodostajiin. Yksittäisillä tilakorteilla on myös moniprovenienssi, koska niihin on tehty merkintöjä useamman arkistonmuodostajan aikana.

AH-lokake 8007, 5000, 4.67 8638-67/15	Asikkala,		
	Kauppakirja allekirjoitettu	27.6.60	7.000
	<i>Kauppakirjastaan maks. loppuun</i>	<i>18.12.89</i>	
	<i>Pon. A. Vastuu v. j. ilm. A. H. Hattula + k. j.</i>	<i>18.9.91</i>	

Kuva 3 Tiloja koskeva diaarikortti, Asikkala

Kuvassa 3 on esimerkki Asikkalassa sijaitsevaa tilaa koskevasta diaarikortista. Siinä näkyy viittaus moniproveniensiin, koska kortissa on merkintöjä eri arkistonmuodostajien ajalta. Kortin ensimmäinen merkintä on vuodelta 1960. Tämä viittaa aikaan, jolloin Asikkalaa koskevia asutustiloja ja lisäalueita on hoitanut Itä-Hämeen maanviljelysseuran asutustoiminnan johtaja. Seuraavat merkinnät ovat vuosilta 1989 ja 1991, jolloin arkistonmuodostajina ovat olleet Hämeenlinnan maatalouspiiri ja Hämeen maaseutupiiri.

AH-lokake 8007, 5000, 4.67 8638-67/15	Hattula,		
	Panttina kuivatuskustannuksista, ilm.	18.3.69	550,-
	Yht.kiinnitys	kanssa	
	Katinalan kylässä		
	Ilmoitus saapunut tuomarille	20.3.69	
	Maksettu loppuun	19.5.77	550,-
	Ilmoitettu panttivastuusta vapaaksi	3.10.78	

Kuva 4 Tiloja koskeva diaarikortti, Hattula

Kuvassa 4 on toinen esimerkki Tiloja koskevasta diaarikortista. Tila sijaitsee Hattulassa ja myös tässä diaarikortissa näkyy viittaus moniproveniensiin. Kortin ensimmäiset merkinnät ovat ajalta, jolloin arkistonmuodostajana toimi Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimisto (vuosi 1969). Kortin seuraavat merkinnät ovat Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimiston ajalta (vuodet 1977 ja 1978).

Tiloja koskevien diaarikorttien provenienssien selvittämiseen liittyy kaksi ongelmaa. Korteista ei ilmene selvästi, milloin merkinnät on kortteihin tehty. Kortiston syntyhistoriasta ei ole varmuutta ja on mahdollista, että kortisto on syntynyt jo ennen Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimiston aikaa. Merkintöjen perusteella voidaan kuitenkin todeta, että tiloja koskevia asioita on käsitelty Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimistossa ja sen seuraajaorganisaatiossa aina Hämeen TE-keskukseen asti. Toinen ongelma on se, että diaarikortteja tutkittaessa huomattiin, että osa niistä lienee kadonnut. Diaarikortteja sisältävässä laatikossa oli kuntia väliltä A-H. Hämeenlinnan

asutuspiirin ja sen seuraajien alueeseen ovat kuuluneet muun muassa Kalvola, Lammi, Renko ja Tuulos, mutta kortteja väliltä I-Ö ei löydy. Tämä vaikeuttaa provenienssien kartoittamista, sillä täyttä varmuutta kaikista arkistonmuodostajista ei saada.

Toinen tutkittava diaarikortisto on Metsityssuunnitelmien kirjaamiskortit vuosilta 1969–1990. Kortisto liittyy vuoden 1969 metsänparannuslakiin (425/69) ja sen 6a §:ään. Metsityssuunnitelmien kirjaamiskortteja on kolmessa laatikossa. Laatikoissa olevat kirjaamiskortit on järjestetty vuosittain ja sen lisäksi ne aakkostettu hakijan mukaan.

Muutos asutuspiireistä maatalouspiireiksi tapahtui 1.3.1971, mutta Metsityssuunnitelmien kirjaamiskorteissa tätä muutosta ei näy. Kortisto jatkuu katkeamattomana vuoteen 1990. Perinteistä provenienssiperiaattia noudattaen diaarikortiston voisi katkaista 28.2.1971 ja siirtää sitä uudemmat kortit Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimiston arkistoon. Jostakin syystä Metsityssuunnitelmien kirjaamiskortit on pidetty yhtenä kokonaisuutena, joten kortiston hajottaminen osiin rikkoisi tämän arkistonmuodostajien luoman yhtenäisyyden.

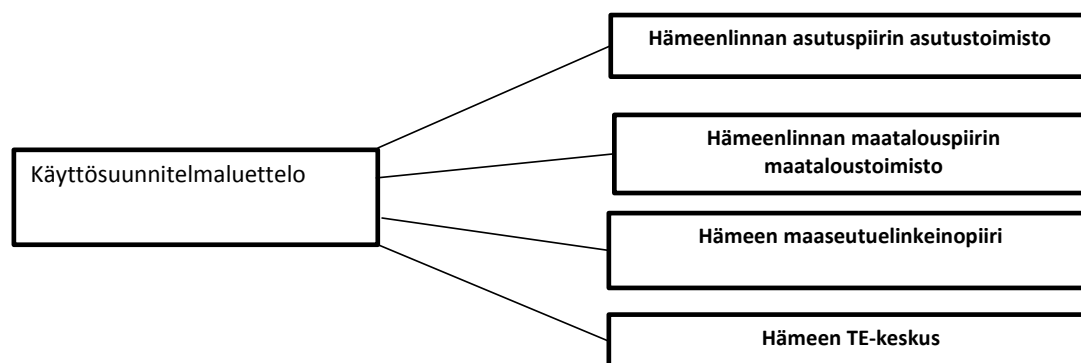
Metsityssuunnitelmien kirjaamiskortteja on kolmessa laatikossa ja ensimmäisessä laatikossa on metsityssuunnitelmiin liittyviä kirjaamiskortteja vuosilta 1969–1971. Toisessa laatikossa on kirjaamiskortteja vuosilta 1972–1979 ja kolmas laatikko sisältää vuodet 1980–1990. Voidaan todeta, että metsityssuunnitelmien kirjaamiskortisto sisältää merkintöjä kolmen arkistonmuodostajan ajalta. Ensimmäiset merkinnät on tehty Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimiston aikana ja uusimmat merkinnät ovat Hämeen maaseutuelinkeinopiirin aikaisia.

Metsityssuunnitelmien kirjaamiskortistosta löytyy moniprovenienssi, joka on syntynyt kolmen arkistonmuodostajan aikana. Arkistonmuodostajina ovat olleet Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimisto, Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimisto ja Hämeen maaseutuelinkeinopiiri. Ensimmäinen arkistonmuodostajamuutos ja moniprovenienssi johtuu siitä, että palkkiohakemus saattoi tulla vireille Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimiston aikana eli ennen 1.3.1971. Kirjaamiskäytäntöjen mukaan tämä vireilletulo merkittiin diaarikorttiin. Piirimetsälautakunnilla meni oma aikansa lausunnon antamiseen, joten merkintä lausunnon saapumisesta ja päätöksen teosta merkittiin diaarikorttiin vasta 1.3.1971 jälkeen, jolloin arkistonmuodostajana oli Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimisto.

17.8.89	SimO	Asikkala	54/413-90 5.1.90	9.4.90 Päästö 8.	
Metsittämisshakemus I-H:n metsälautakunnasta Asikkala, Paakkola,				Metsätyösihteeri Jukka	9.6.92
Pelkonen				Metsätyösihteeri	31.10.89

Kuva 5 Metsittämissuunnitelmien diaarikortti, Asikkala

Kuvassa 5 on esimerkki metsityskortista, jossa näkyy moniproveniensi. Kyseistä metsityskorttia koskeva alue sijaitsee Asikkalan kunnassa. Kortin ensimmäiset merkinnät on tehty Hämeenlinnan maatalouspiirin aikana vuonna 1989 ja 1990. Tuolloin metsityshakemus saapui Lounais-Hämeen metsälautakunnasta Hämeenlinnan maatalouspiiriin. Kortin viimeiset merkinnät ovat epäselviä, mutta ne ovat vuosilta 1992 ja 1994, jolloin arkistonmuodostajana oli Hämeen maaseutuelinkeinopiiri. Merkintöjen perusteella voi todeta, että Lounais-Hämeen metsälautakunta on lähettänyt metsitysilmoitukset Hämeen maaseutuelinkeinopiiriin.

Kuva 6 Käyttösuunnitelmaluettelon provenienssit

Luetteloista analyysin kohteena on Käyttösuunnitelmaluettelo. Käyttösuunnitelmaluettelo toimii hakemistona ja toimitukset ovat luettelossa numerojärjestyksessä. Luettelossa on käyttösuunnitelman numero, päivämäärä, tilan nimi ja paikkakunta, jossa tila sijaitsee. Kaikki edellä mainitut tiedot voivat toimia tiedonhaun perusteena. Käyttösuunnitelmaluettelon aikaraja on sama, kun Käyttösuunnitelmat-sarjassa, joten niillä on myös samat arkistonmuodostajat. Käyttösuunnitelmaluettelossa on merkintöjä vuosilta 1965–2005. Kuvassa 6 on selvennetty Käyttösuunnitelmaluettelon moniprovenienssia. Luettelon moniproveniensi näkyy siinä, että luetteloon on tehty merkintöjä tasaiseen tahtiin alkaen Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimistosta ja päättyen Hämeen TE-keskukseen. Kuvassa 6 tämä yhteys on merkitty mustien viivojen avulla. Merkintöjen perusteella voidaan todeta, että luettelo on ollut käytössä Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimistossa, Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimistossa, Hämeen maaseutuelinkeinopiirissä ja Hämeen TE -keskuksessa.

Käyttösuunnitelmaluettelon erikoisuutena on se, että luettelo saattaa olla yhä käytössä Hämeen ELY-keskuksessa. Voidaan sanoa, että Käyttösuunnitelmaluettelolla saattaisi olla moniprovenienssisuhde myös Hämeen ELY-keskukseen. Tätä yhteyttä ei voida kuvailla, koska tutkielman tekijällä ei ole täyttä varmuutta alkuperäisen Käyttösuunnitelmaluettelon kohtalosta.

4.1.2 Opintotukipäätökset

Opintotukiasiakirjat muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden, josta löytyi moniprovenienssi. Arkistoja ei ollut katkaistu arkistonmuodostajamuutosten yhteydessä, joten eri arkistonmuodostajan aikaisia opintotukipäätöksiä oli samoissa koteloissa. Arkistonmuodostaja vaihtui 1.7.1997 ja kotelo sisälsi opintotukipäätöksiä sekä Hämeen maaseutuelinkeinopiiriin että Hämeen TE-keskuksen ajalta. Koteloiden lisäksi myös yksittäisissä päätöksissä näkyi moniprovenienssi. Opintotukea koskeva hakemus oli saapunut Hämeen maaseutuelinkeinopiiriin eli ennen 1.7.1997, mutta päätös tehty Hämeen TE keskuksen aikana eli 1.7.1997 jälkeen.

Opintotukipäätöksissä näkyy myös provenienssin tunnistamiseen liittyvä ongelma. Jokaisessa päätöksessä oli merkintä siitä, että päätös oli lähetetty tiedoksi hakijan kunnan maatalousviranomaiselle. Esimerkiksi renkolaisen hakijan päätös oli lähetetty tiedoksi maaseutuviranomaiselle Renkoon ja niin edelleen. Yhteisprovenienssia ei voitu määrittää, koska kunnallisen maaseutuviranomaisen tehtäväkuvasta ei ole tietoa eikä maaseutuviranomaista ei ole tarkemmin määritetty.

4.1.3 Käyttösuunnitelmatoimitukset

Käyttösuunnitelmat -sarja alkaa vuodesta 1965, jolloin arkistonmuodostajana oli Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimisto. Käyttösuunnitelmat -sarja jatkuu katkeamattomana vuoteen 2005, jolloin arkistonmuodostajana oli Hämeen TE-keskus. Näiden kahden arkistonmuodostajan lisäksi arkistonmuodostajina ovat olleet Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimisto ja Hämeen maaseutuelinkeinopiiri.

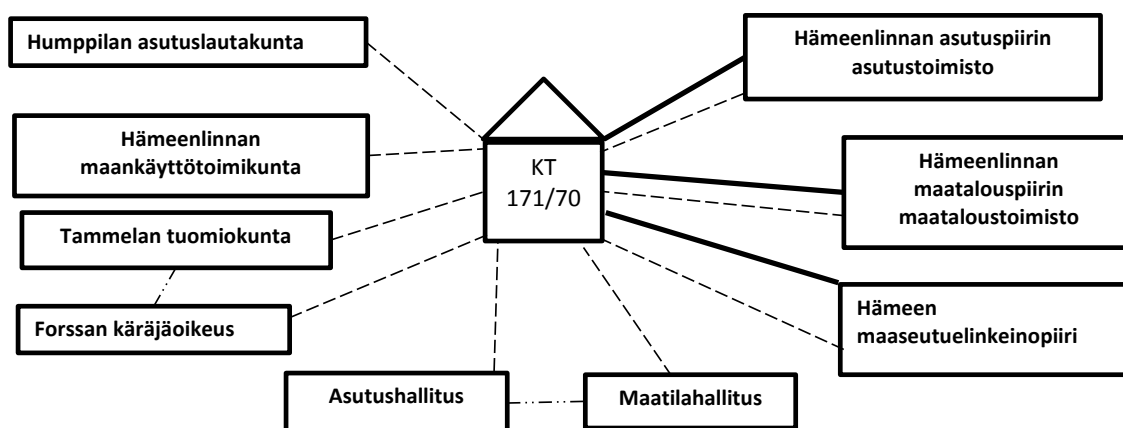
Käyttösuunnitelmatoimitukset ovat asiakirja-akteja, joihin on kertynyt asiakirjoja useammalta eri viranomaiselta ja pitkän ajan kuluessa. Esimerkkinä mainittakoon käyttösuunnitelmatoimitus KT 1/65, jonka ensimmäiset asiakirjat ovat vuodelta 1965 ja viimeisin asiakirja on vuodelta 1993. Kyseessä on niin sanottu dossier-tyyppinen aineisto, jossa kaikki kyseessä olevan toimituksen asiakirjat pyritään pitämään yhdessä paikassa. Tämä johtaa siihen, että arkistoyksiköille syntyy Hurleyn kuvailema moniprovenienssi eli edeltäjä-seuraaja- suhde, koska asiakirjoja syntyy pitkän ajan kuluessa ja arkistonmuodostajat muuttuvat.

Tarkemman analyysin kohteeksi valittiin Käyttösuunnitelmatoimitus KT 171/70 ja sen provenienssit. Alkutilanteessa Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimistoon on saapunut tiloja koskeva myyntitarjous 16.6.1969. Tarjous on lähetetty Asutushallitukselle, jonne tarjous saapuu 23.4.1970. Asutushallitus ilmoittaa 24.6.1970 Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimistolle, että tila voidaan ostaa valtiolle. Myöhemmin Asutushallitukselta tulee ilmoitus, että halkomisessa syntynyt uusi tila on vapautettu kantatila koskevasta rasitteesta. Ennen tilan myymistä eteenpäin, Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimisto hakee tilalle lainhuutoa Tammelan tuomiokunnan tuomarilta 31.8.1970.

Syyskuun 7 päivänä vuonna 1970 Asutushallitus määrää Hämeenlinnan maankäyttötoimikunnan tekemään käyttösuunnitelman. Maanmittausinsinööri tekee tilusselitelmiä ja arviokirjat. Tammelan tuomiokunnan tuomari lähettää velkakirjan kuolestodistuksen 2.10.1970. Alkuvuonna 1971 Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimisto pyytää Tammelan tuomiokunnan tuomarilta kiinnityksen tekemistä kiinnitysrekisteriin. Tammelan tuomiokunnasta on jo aiemmin lähetetty ote tilaa koskevasta kiinnitysasiainpöytäkirjasta. Tämän jälkeen valtiolle hankittu tila lohkotaan vielä uudestaan.

Syntyneitä tiloja koskevat maansaantihakemukset osoitetaan Humppilan kunnan asutuslautakunnalle, joka puolestaan tekee esityksen sopivista ehdokkaista. Käyttösuunnitelmatoimitukseen liittyvä kokous pidetään 12.10.1971. Kokouksessa ilmoitetaan muun muassa se, kenelle maat myydään. Maatilahallitus vahvistaa tämän käyttösuunnitelmatoimituksen 1.2.1972. Maanmittausinsinööri lähettää kolme lohkomiskirjaa 3.3.1972 Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimistolle. Kauppakirjat allekirjoitetaan vuonna 1972 ja valtion edustajana toimii kunnan maatalouslautakunnan puheenjohtaja. Hän on saanut valtakirjan Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimiston päälliköltä. Tiloilta haetaan lainhuudot ja kiinnitykset Tammelan tuomiokunnasta. Tuomiokunnan kiinnitysasiainpöytäkirjaan tehdään merkintä valtion kauppahintasaamisen panttioikeudesta ja maankäyttölain 102§:ssä tarkoitetuista ehdoista ja rajoituksista. Vuonna 1975 Tammelan tuomiokunnan kiinnitysasiainpöytäkirjaan tehdään uudet merkinnät 102§:ssä tarkoitetuista ehdoista ja rajoituksista.

Käyttösuunnitelmatoimitus saatetaan loppuun vuonna 1995, kun Hämeen maaseutuelinkeinopiiri jättää Forssan käräjäoikeudelle ilmoituksen siitä, että kauppahinnat on maksettu ja käräjäoikeus voi tehdä panttivastuusta vapauttamista koskevat merkinnät kiinnitysrekisteriin.

Kuva 7 Käyttösuunnitelmatoimitus 171/70:n provenienssit

Edellä mainitusta tapauksesta löytyy sekä moni- että yhteisproveniensseja. Kuvassa 7 on pyritty selventämään Käyttösuunnitelmatoimituksen KT 171/70 proveniensseja. Toimitus on alkanut Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimiston aikana ja jatkunut 1.3.1971 jälkeen, jolloin arkistonmuodostajana oli Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimisto. Tiloja koskevat asiat on saatettu loppuun vasta vuonna 1995, jolloin arkistonmuodostajana on Hämeen maaseutuelinkeinopiiri. *Moniprovenienssisuhteeseen liittyvät Toimijat* eli arkistonmuodostajat on *yhdistetty* kuvassa käyttösuunnitelmatoimitus KT 171/70 nimiseen *Tietovarantoon mustalla viivalla*. Kuvasta näkyy, että kyseisellä käyttösuunnitelmatoimituksella on yhteys kaikkiin kolmeen edellä mainittuun arkistonmuodostajaan. Lisäksi moniprovenienssi näkyy Asutushallituksen ja Tammelan tuomiokunnan kohdalla. Niiden seuraajat ovat Maatilahallitus ja Forssan käräjäoikeus, mutta näiden Toimijoiden moniprovenienssisuhteiden analysointi ei kuulu tämän tutkielman piiriin.

Yhteisprovenienssi näkyy puolestaan siinä, että käyttösuunnitelmatoimituksen valmistuminen ja tilan myynti vaati usean viranomaisen samanaikaista toimintaa. Kuvassa 7 on merkitty *katkoviivoilla yhteisprovenienssiin liittyvät Toimijat*. Asutushallitus, myöhemmin Maatilahallitus, teki käyttösuunnitelmia ja asukkaiden valintaa koskevia päätöksiä, sinne lähetettiin kauppakirjat ja Asutushallitus seuraajineen huolehti maksujen seurannasta. Lisäksi Asutushallitus ja sen seuraaja ohjeistivat ja valtuuttivat asutuspiirin viranomaisia asian käsittelyssä. Hämeenlinnan maankäyttötoimikunta toimi maanmittausviranomaisena. Maanmittausviranomaiset vastasivat tilusselitelmiä tekemisestä, lohkomisista ja pitivät yllä kunnan tilatietoja. Tuomiokunnilta saatiin ja tuomiokunnille ilmoitettiin lainhuutoihin, kiinnityksiin ja rasituksiin liittyvät tiedot. Ilman näitä tietoja käyttösuunnitelmatoimituksen tekeminen oli mahdotonta. Sen jälkeen, kun käyttösuunnitelmatoimitus oli tehty, uudet lainhuudot ja kiinnitykset haettiin tuomiokunnilta ja mahdolliset rasitteet merkittiin tuomiokunnan kiinnitysasiainpöytäkirjoihin. Tilan asukkaiden valinnasta huolehtivat puolestaan kuntien asutuslautakunnat

4.1.4 Maatalouslautakuntien päätöksistä tehdyt valitukset

Analysoitaessa Maatalouslautakuntien päätöksistä tehtyjen valituksia huomattiin, että aineistossa löytyvien arkistonmuodostajien välillä vallitsee kaksi edeltäjä-seuraaja-suhdetta. Ensimmäinen edeltäjä-seuraaja – suhde viittaa moniprovenienssiin eli arkistonmuodostajamuutoksiin. Tämä ilmeni siinä, että valitusasiakirjoja oli vuosilta 1971–2001, mutta sarjaa ei ollut katkaistu arkistonmuodostajamuutosten yhteydessä. Tästä syystä koteleissa oli valituksia ja päätöksiä eri arkistonmuodostajien ajalta. Vanhemmat kotelot sisälsivät päätöksiä sekä Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimiston että Hämeen maaseutuelinkeinopiirin ajalta. Tämä näkyi vuosien 1990–1991 asiakirjoissa. Seuraava arkistonmuodostajamuutos näkyi arkistoyksikössä, joka sisälsi vuoden 1997 valitukset ja päätökset. Vuonna 1997 tapahtui arkistonmuodostajamuutos, joten arkistoyksikkö sisälsi asiakirjoja sekä Hämeen maaseutuelinkeinopiirin että Hämeen TE –keskuksen ajalta.

Toinen edeltäjä-seuraaja-suhde liittyy eri viranomaisten toimivaltuuksiin. Ensin kunnan maatalouslautakunta teki päätöksen, josta päätöksen saaja valitti Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimistoon. Edeltäjä-seuraaja suhdetta ei voitane kutsua Hurleyn mainitsemaksi moniprovenienssiksi, vaan kyseessä on yhteisprovenienssi, jossa osapuolina ovat kunnan maatalouslautakunnat ja Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimisto, Hämeen maaseutuelinkeinopiiri tai Hämeen TE -keskus. Valitusasiakirjoihin liittyvän yhteisprovenienssin tunnusmerkkinä on se, että yhtä valitusasiaa on käsitelty samanaikaisesti sekä kunnan maatalouslautakunnassa että esimerkiksi Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimistossa.

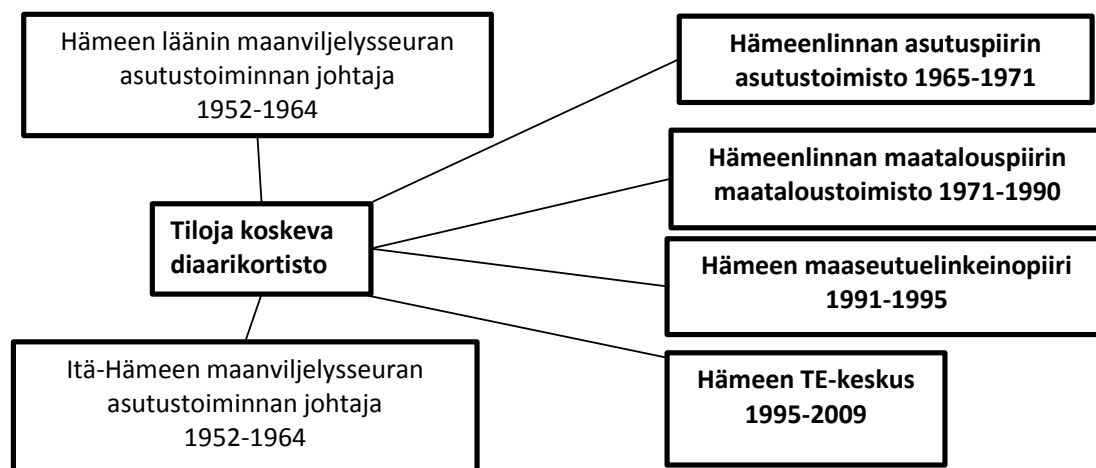
4.2 Provenienssit arkistokuvailun kansallisessa käsitelmissä

Edellä käsitellyssä luvussa 4.1 tutkittiin, millaisia proveniensseja analysoitavasta aineistosta löytyi. Tässä luvussa analysoidaan sitä, miten nämä aineistosta löydetty moni- ja yhteisprovenienssit saadaan kuvailtua arkistokuvailun kansallisessa käsitelmissä. Luvussa **4.2.1** esitellään moniprovenienssin kuvailutapoja ja luvussa **4.2.2** käsitellään yhteisprovenienssin esittämistapoja.

4.2.1 Moniprovenienssi arkistokuvailun kansallisessa käsitelmissä

Arkistokuvailun kansallisen käsitelmin periaatteita noudattamalla Tiloja koskevan diaarikortiston moniprovenienssit saadaan näkyviin tekemällä diaarikortistosta Tietovaranto ja kuvailemalla tälle kontekstuaalinen suhde Toimijoihin eli tässä tapauksessa Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimistoon, Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimistoon, Hämeen

maaseutuelinkeinopiiriin ja Hämeen TE – keskukseen. Käytännössä Tilakortiston ja Metsityssuunnitelmien kirjaamiskorttien moniprovenienssit saadaan näkyviin samalla tavalla. Diaarikortistot siirretään käsitemallissa Tietovarannoksi ja kortistoihin liittyvät arkistonmuodostajat siirretään käsitemallin Toimijoiksi.

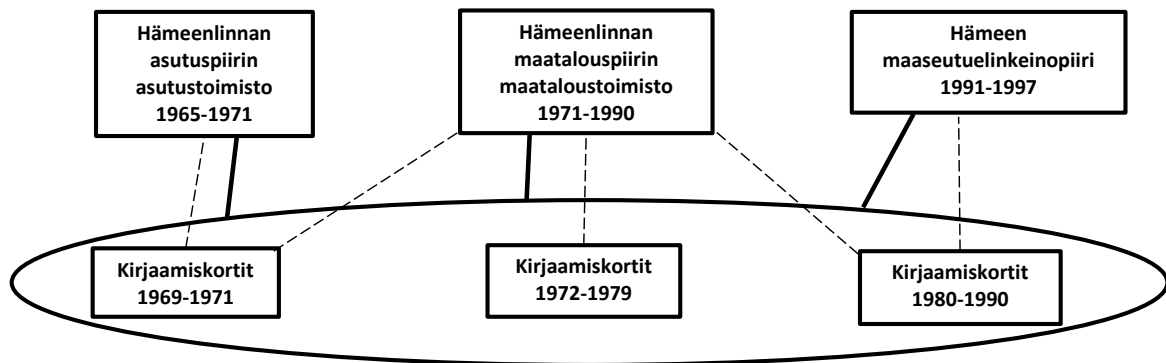

Kuva 8 Tiloja koskevan diaarikortiston moniprovenienssit

Kuvassa 8 on esitetty, kuinka Tiloja koskevan kortiston provenienssit voidaan kuvailla arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa. Tilakortiston hajottaminen niin, että diaarikortit siirrettäisiin ”oikeisiin arkistonmuodostajiinsa” ei onnistu. On vaikea määrittää, mikä on yksittäiselle diaarikortille oikea arkistonmuodostaja, sillä kortisto on ollut käytössä suhteellisen kauan ja yhdessä kortissa voi olla merkintöjä useamman arkistonmuodostajan ajalta. Tilakortiston moniprovenienssi voidaan kuvailla tekemällä Tilakortistosta Tietovaranto, jolla on yhteys useaan Toimijaan eli arkistonmuodostajaan.

Kuvassa 8 tätä *Tietovarantojen ja Toimijoiden yhteyttä kuvaavat mustat viivat*, jotka lähtevät Tiloja koskevasta diaarikortistosta ja päättyvät eri aikana toimineisiin arkistonmuodostajiin. Arkistonmuodostajina ovat olleet Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimisto, Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimisto, Hämeen maaseutuelinkeinopiiri ja Hämeen TE – keskus. Arkistonmuodostajien toimintavuodet näkyvät kuvassa arkistonmuodostajan nimen perässä. Kuvassa näkyvät Toimijoina myös Hämeen läänin ja Itä-Hämeen maanviljelyspiirin asutustoiminnan johtajat, vaikka ne eivät varsinaisesti analyysin piiriin kuulu. Asutustoiminnan johtajat on lisätty kuvaan, koska kortistossa on viittauksia myös niihin. Tämä kertoo siitä, että kortiston moniprovenienssi ei välttämättä ala vuodesta 1965, vaan jo aiemmin. Näiden aiempien vaiheiden selvittäminen on erittäin vaikeaa, koska kortiston taustoista ei ole tarkkoja tietoja.

Kuten kuvasta 8 näkyy, siirtämällä Tilakortisto Tietovarannoksi saadaan kortistoa koskevat moniprovenienssit kuvailtua. Tilakortiston siirtäminen Tietovarannoksi ja sen kuvailu ei vielä kerro, mitä yhteyksiä yksittäisellä tilakortilla on. Tähän päästäisiin ainoastaan siirtämällä yksittäiset tilakortit kuvailtavaksi Tietovarannoksi. Tilakortteja on laatikossa yli 200, joten tässä tutkielmassa ei kaikkien tilakorttien analysointi ole mahdollista.

Kuva 9 Metsityssuunnitelmien kirjaamiskorttien moniprovenienssit

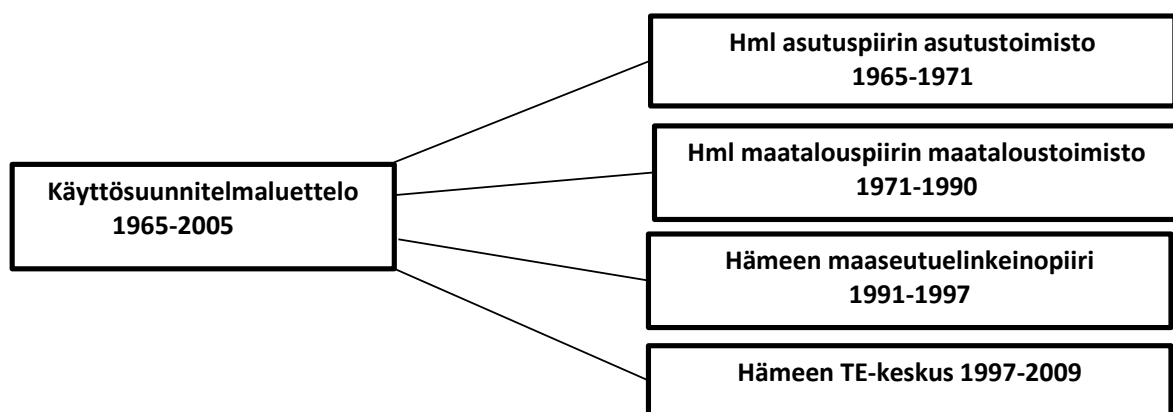
Kuvassa 9 on esitetty metsityssuunnitelmien kirjaamiskorttien mahdollisia kuvailutapoja arkistokuvailun kansallisessa käsitellassä. Metsityssuunnitelmien kirjaamiskorteille voi arkistokuvailun kansallisessa käsitellassä kuvailla moniprovenienssin siten, että tekee kaikista kolmesta kortistosta yhden Tietovarannon, jolla on suhde Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimistoon, Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimistoon ja Hämeen maaseutuelinkeinopiiriin. Kuvassa *mustareunainen ympyrä* esittää *Tietovarantoa*, josta on *mustien viivojen* avulla piirretty *yhteys* kaikkiin kolmeen arkistonmuodostajaan eli *Toimijoihin*.

Korttien provenienssisuhde saadaan tarkemmaksi, mikäli yksittäisestä korttilaatikosta tehdään kuvailtava Tietovaranto. Kuvaan 9 piirretyt *katkoviivat* kuvaavat *yksittäisten korttilaatikoiden* yhteyttä niihin liittyviin arkistonmuodostajiin. Kuvasta 9 näkyy, että vuoden 1969–1971 korttilaatikko muodostaa Tietovarannon, jolle voidaan kuvailla kontekstuaalinen suhde Toimijoihin nimeltään Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimisto ja Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimisto. Keskimmaiselle korttilaatikolle (vuodet 1972–1979) voidaan kuvailla yhteys ainoastaan Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimistoon. Vuosien 1980–1990 korttilaatikko on Tietovaranto, jolla on yhteys Toimijoihin nimeltään Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimisto ja Hämeen maaseutuelinkeinopiiri. Tämä johtuu siitä, että vuosien 1980–1990 korttien viimeiset merkinnät on tehty Hämeen maaseutuelinkeinopiirin aikana.

Sekä Tiloja koskevien diaarikorttien että Metsityssuunnitelmien kirjaamiskorttien kohdalla voidaan todeta, että niiden moniprovenienssit saadaan hyvin näkyviin arkistokuvailun kansallisessa

käsitemallissa. Kortistojen moniprovenienssit saadaan näkyviin, kun kortistoista tehdään Tietovarantoja ja arkistonmuodostajista Toimijoita. Mitä pienempiä yksiköitä siirretään Tietovarannoksi, sitä tarkempi provenienssien kuvailu on mahdollista. Oman haasteensa provenienssien esittämiseen aiheuttaa tiedonpuute siitä, mitkä kaikki viranomaiset ovat asioita käsitelleet esimerkiksi ennen vuotta 1965. Toinen haaste liittyy ajanpuutteeseen. Käsitemallissa yksittäinen diaarikortti voidaan kuvailla Tietovarannoksi, mutta paperiaineiston kohdalla se vie liikaa aikaa.

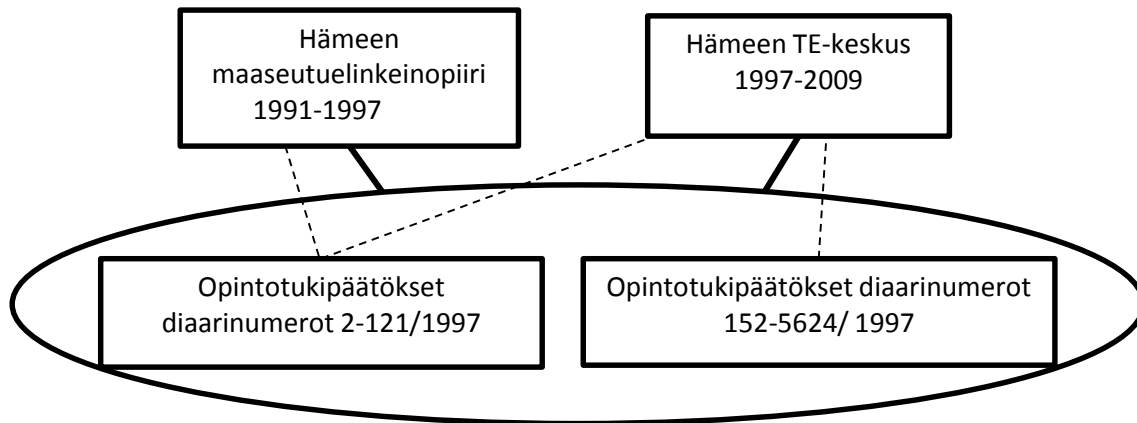
Käyttösuunnitelmaluettelon moniprovenienssin kuvailu arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa onnistuu myös helposti. Kuten provenienssin perinteistä tulkintaa koskevassa luvussa 2.2.1 todettiin, perinteisen provenienssiperiaatteen mukaan Käyttösuunnitelmaluettelo sijoitetaan sen arkistonmuodostajan aineistoon, jossa se on syntynyt tai mihin se on päätynyt. Kyseessä on Lybeckin kuvailema käsitys primaarisesta ja sekundaarisesta provenienssista. Ongelmana on se, että luettelo toimii monen arkistonmuodostajan aineiston hakemistona. Luettelo on hakuväline, jonka avulla käyttösuunnitelmatoimitusten asiakirjoja etsitään. Tästä syystä on tärkeää, että luettelo näkyy kaikkien niiden arkistonmuodostajien arkistoissa, joissa käyttösuunnitelma-asiakirjoja on. Toisena ongelmana on Käyttösuunnitelmaluettelon fyysinen rakenne. Käyttösuunnitelmaluettelo on sidoksissa, joten sitä ei voi fyysisesti hajottaa eri arkistonmuodostajien kesken.

Kuva 10 Käyttösuunnitelmaluettelon moniprovenienssit

Kuvassa 10 on esitetty Käyttösuunnitelmaluettelon moniprovenienssit arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa. Luettelon kohdalla voidaan toimia samalla tavalla, kun diaarikorteissa. Käsitemallissa Käyttösuunnitelmaluettelosta tehdään Tietovaranto ja siihen liittyvistä arkistonmuodostajista Toimijoita. Käyttösuunnitelmaluettelolle kuvaillaan kontekstuaalinen suhde Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimistoon, Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimistoon, Hämeen maaseutuelinkeinopiiriin ja Hämeen TE-keskukseen. Kuvassa 10 tätä Tietovarannon ja

Toimijoiden yhteyttä kuvaavat *mustat viivat*. Arkistokuvailun kansallisen käsitemallin periaatteiden mukaan kuvailtu Käyttösuunnitelmaluettelon moniproveniensi helpottaa järjestämistä. Ei tarvitse miettiä, mihin arkistonmuodostajaan luettelon sijoittaa. Aineiston fyysisen sijainnin merkitys vähenee.

Kuva 11 Opintotukipäätösten moniprovenienssit

Opintotukipäätöksissä voidaan noudattaa samaa periaatetta, kun Metsityskorteissa. Arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa Opintotuet-sarjasta tehdään Tietovaranto, jolle kuvaillaan yhteys Toimijoihin nimeltään Hämeen maaseutuelinkeinopiiri ja Hämeen TE -keskus. Kuvassa 11 on esitetty tilanne, jossa moniprovenienssin sisältävästä kotelosta tehdään Tietovaranto, jolle kuvaillaan yhteys sekä Hämeen maaseutuelinkeinopiirin että Hämeen TE-keskuksen arkistoon. Kuvassa 11 *mustareunainen ympyrä* kuvaa *koteloa*, joka sisältää kaikki opintotukipäätökset vuodelta 1997 eli päätökset diaarinumeroilla 2-5624/1997. *Ympyrästä* lähtevät *mustat viivat* puolestaan *viittaavat* siihen, että kotelolla on *yhteys molempiin* edellä mainittuihin *arkistonmuodostajiin*.

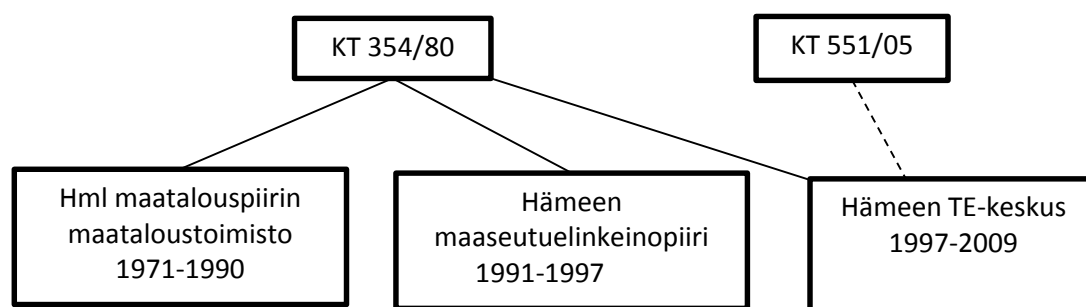
Käytännössä moniproveniensi kuitenkin koskee vain osaa päätösasiakirjoista. Kaikista tarkin provenienssisuhde saadaan esille, mikäli Tietovarannoksi valitaan vain ne päätökset, joita moniproveniensi koskee. Tämä tarkoittaa sellaisia opintotukihakemuksia, jotka on saatettu vireille Hämeen maaseutuelinkeinopiirin aikana, mutta päätös on tehty Hämeen TE-keskuksen aikana. Kuvassa 11 tämä tarkoittaa opintotukipäätöksiä, joiden diaarinumerot ovat välillä 2- 121/1997. Päätösten yhteys edellä mainittuihin arkistonmuodostajiin on merkitty kuvaan *mustilla katkoviivoilla*. Arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa näistä päätöksistä voidaan tehdä Tietovarantoa, jolle kuvaillaan kontekstuaalinen suhde sekä Hämeen maaseutuelinkeinopiirin että Hämeen TE-keskuksen arkistoon. Opintotukipäätökset numeroilla 152–5624/1997 on saatettu

vireille Hämeen TE-keskuksen aikana, eikä niillä ole moniprovenienssia, koska asiakirjoilla ei ole yhteyttä muihin arkistonmuodostajiin.

Arkistokuvailun kansallisen käsitemallin avulla on mahdollista ratkaista opintotukipäätöksiin liittyvä ongelma, joka syntyy, kun asia on tullut vireille Hämeen maaseutuelinkeinopiirin aikana, mutta päätös on tehty Hämeen TE-keskuksen aikana. Arkistokuvailun kansallinen käsitemalli mahdollistaa sen, että koteloiden sisältämiä asiakirjoja ei tarvitse fyysisesti hajottaa eri arkistonmuodostajien kesken, vaan aineisto voidaan säilyttää kokonaisuutena. Kuvailumallissa sarjasta, kotelosta tai yksittäisestä päätöksestä tehdään Tietovaranto, josta kuvaillaan yhteys siihen liittyviin arkistonmuodostajiin. Jotta opintotukiasiakirjat löytyvät tulevaisuudessa, on myös opintotukiasioita sisältävä diaari liitettävä molempiin arkistonmuodostajiinsa arkistokuvailun kansallisen käsitemallin periaatteiden mukaisesti. Diaarista tehdään Tietovaranto, jolle kuvaillaan kontekstuaalinen suhde molempiin Toimijoihin.

Maatalouslautakunnan päätöksestä tehtyihin valituksiin liittyvä moniprovenienssi saadaan näkyviin samalla tavalla, kun opintotukipäätösten provenienssi. Maatalouslautakuntien päätöksistä tehdyt valitukset -sarja on Tietovaranto, joka liittyy Toimijoihin nimeltään Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimisto, Hämeen maaseutuelinkeinopiiri ja Hämeen TE-keskus. Päätösten provenienssisuhteet tarkentuvat samalla tavalla. Mikäli kotelosta tehdään Tietovaranto ja arkistonmuodostajista Toimijoita, saadaan kotelon sisältämien asiakirjojen moniprovenienssi esiin. Kaikkein tarkin provenienssisuhde saadaan esille tekemällä moniprovenienssin sisältävistä valitusasiakirjoista Tietovarantoa ja niihin liittyvistä arkistonmuodostajista Toimijoita. Näin koteloiden sisällä olevia arkistoyksiköitä ei tarvitse hajottaa eri arkistonmuodostajien kesken, vaan sarja pysyy yhtenä kokonaisuutena.

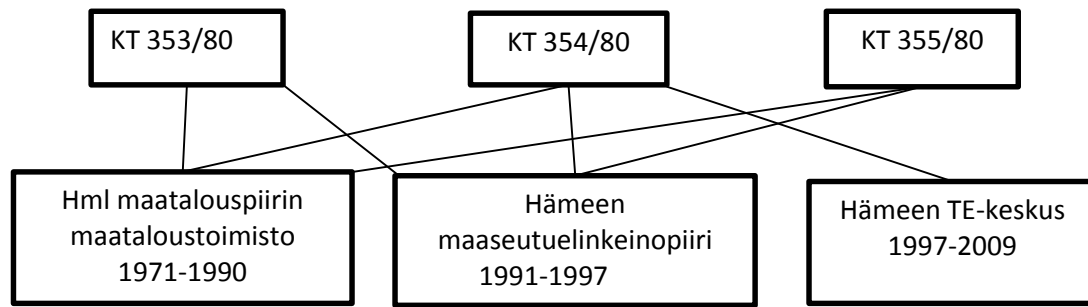
Arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa yksittäisen käyttösuunnitelmatoimituksen moniprovenienssi voidaan jäsentää niin, että jokainen arkistonmuodostaja nimetään Toimijaksi, jolle kuvaillaan kontekstuaalinen suhde Käyttösuunnitelmatoimitus -nimiseen Tietovarantoon. Käyttösuunnitelmatoimitusten kohdalla tämä merkitsee sitä, että esimerkiksi käyttösuunnitelmatoimitus KT 1/65:n Toimijoina eli arkistonmuodostajina ovat Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimisto, Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimisto, Hämeen maaseutuelinkeinokeskus.

Kuva 12 Yksittäisen käyttösuunnitelmatoimituksen moniprovenienssit

Käyttösuunnitelmatoimituksia on tehty yli 40 vuoden ajan, joten yksittäisten toimitusten provenienssit vaihtelevat. Kuvassa 12 on esitetty kahden käyttösuunnitelmatoimituksen provenienssit. Käyttösuunnitelmatoimituksessa KT 354/80 arkistonmuodostajina ovat toimineet Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimisto, Hämeen maaseutuelinkeinopiiri ja Hämeen TE-keskus, koska viimeisin asiakirja on Hämeen TE -keskuksen ajalta. Kuvassa 12 käyttösuunnitelmatoimitus KT 354/80 on siirretty arkistokuvailun kansalliseen käsitemalliin Tietovarannoksi ja siihen liittyvät arkistonmuodostajat Toimijoiksi. Käyttösuunnitelmatoimituksen *moniprovenienssi* on esitetty *mustien viivojen* avulla. Kuten kuvasta näkyy, on käyttösuunnitelmatoimituksella KT 354/80 yhteys Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimistoon, Hämeen maaseutuelinkeinopiiriin ja Hämeen TE -keskukseen. Käyttösuunnitelmatoimituksella KT 551/05 *ei* ole *moniprovenienssia*, koska kaikki sitä koskevat asiakirjat ovat Hämeen TE -keskuksen ajalta. Kuvassa 12 tämä yhteys näkyy *katkoviivana*.

Yksittäisten käyttösuunnitelmatoimitusten moniprovenienssien esittäminen arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa vaikeutuu, mikäli Tietovarantona on Käyttösuunnitelmat -sarja. Tällöin kuvailun kohteena on sarja ja yksittäisten käyttösuunnitelmatoimitusten moniprovenienssit sekoittuvat muiden käyttösuunnitelmatoimitusten moniprovenienssien kanssa. Samoin käy, jos Tietovarantona eli kuvailtavana arkistoyksikkönä on kotelo, joka sisältää useampia käyttösuunnitelmatoimituksia. Kuvassa 13 on esitelty malli, jossa kuvailukohteena on kotelo, joka sisältää kolme käyttösuunnitelmatoimitusta.

Kuva 13 Käyttösuunnitelmatoimituksia sisältävän kotelon moniprovenienssit

Kuvassa 13 *mustat viivat* osoittavat käyttösuunnitelmatoimitusten *moniprovenienssit*. Käyttösuunnitelmatoimituksilla KT 353/80 ja KT 355/80 on yhteys Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimiston ja Hämeen maaseutuelinkeinopiirin arkistoon. Käyttösuunnitelmatoimituksen KT 354/80 asioita on käsitelty Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimiston ja Hämeen maaseutuelinkeinopiirin lisäksi myös Hämeen TE -keskuksen aikana. Mikäli tästä kotelosta tehdään Tietovaranto, ei yksittäisten toimitusten proveniensseja saada näkyviin, koska kuvailu kohdistuu koteloon. Kuvailussa kotelolle ja sen sisällölle syntyy kontekstuaalinen suhde Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimistoon, Hämeen maaseutuelinkeinopiiriin ja Hämeen TE -keskukseen. Esimerkiksi käyttösuunnitelmatoimitukselle KT 353/80 muodostuu kontekstuaalinen suhde Hämeen TE-keskuksen arkistoon, vaikka toimitukseen liittyvän tilan asioita ei ole siellä käsitelty. Tässä tapauksessa voidaan todeta, että kuvailtavan Tietovarannon sisältö ja koko vaikuttavat siihen, miten moniprovenienssit saadaan näkyviin arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa.

Yhteenvedona voidaan todeta, että moniprovenienssi saadaan kuvattua arkistokuvailun kansallisen käsitemallin periaatteita noudattamalla. Parhaiten Tietovarannon provenienssit saatiin kohdennettua Toimijoihin, kun Tietovarantona olivat yksittäiset asiakirjat tai kaikkiin Tietovarannon asiakirjoihin liittyvät samat Toimijat. Esimerkiksi Opintotukipäätösten ja Maatalouslautakuntien päätöksistä tehtyjen valitusten moniprovenienssit saatiin parhaiten kohdennettua, kun Tietovarannoksi valittiin yksittäinen päätös. Provenienssien kuvailuun vaikutti ensisijaisesti Toimijoiden määrä ja Tietovarannon koko. Tietovarannon koko vaikutti, koska kuvailtavan Tietovarannon koon kasvaessa myös Toimijoiden määrä kasvoi.

Arkistoja järjestettäessä arkistoyksikkönä on usein kotelo tai suojalehti, jonka sisällä on pieni määrä asiakirjoja. Arkistokuvailun kansallisen käsitemallissa moniprovenienssien kuvailu onnistui, vaikka kuvailtavana Tietovarantona oli kotelo. Tällöin moniprovenienssia ei välttämättä onnistuttu

kohdentamaan juuri niihin asiakirjoihin, joita moniproveniensi koski. Mikäli Tietovarantona on sarja, esimerkiksi Opintotukipäätökset, yksittäisten asiakirjojen provenienssit jäävät piiloon.

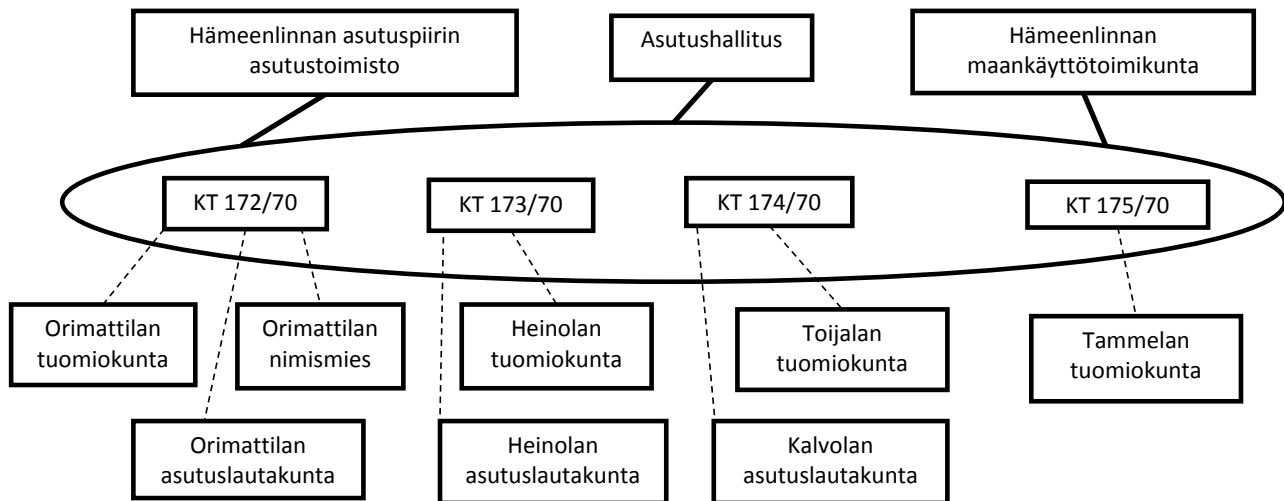
Arkistokuvailun kansallisessa käsitelmallisessa Tietovarantona voi olla myös arkisto, jossa kontekstit tulevat esiin vielä laajemmalla tasolla. Mikäli edellä tutkitusta aineistosta (diaarit, kortistot, luettelot, päätökset ja käyttösuunnitelmatoimitukset) muodostettaisiin yksi arkistotason Tietovaranto, olisivat tämän aineiston moniproveniensiä kuvaavat Toimijat ainakin Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimisto, Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimisto, Hämeen maaseutuelinkeinopiiri ja Hämeen TE-keskus. Tässä arkistotason kuvailussa ei ilmene, mitä sarjoja tai asiakirjoja yhteys koskee.

4.2.2 Yhteisproveniensi arkistokuvailun kansallisessa käsitelmallisessa

Yhteisproveniensi näkyi hyvin Käyttösuunnitelmat-sarjan toimituksissa. Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimiston ja sen seuraajien lisäksi käyttösuunnitelmatoimitukseen KT 171/70 osallistuneita muita viranomaisia olivat Asutushallitus ja sen seuraajaorganisaatio Maatilahallitus, Toijalan tuomiokunta ja sen seuraaja Forssan käräjäoikeus, Hämeenlinnan maankäyttötoimikunta ja Humppilan asutuslautakunta.

Arkistokuvailun kansallisessa käsitelmallisessa käyttösuunnitelmatoimitus KT 171/70:n yhteisprovenienssit saadaan näkyviin kuvailemalla Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimisto, Asutushallitus, Tammelan tuomiokunta, Hämeenlinnan maankäyttötoimikunta ja Humppilan asutuslautakunta Toimijoiksi, joilla on yhteys Käyttösuunnitelmatoimitus KT 171/70 -nimiseen Tietovarantoon.

Mikäli Tietovarantona on kotelo, joka sisältää useampia käyttösuunnitelmatoimituksia, eivät yksittäiseen käyttösuunnitelmatoimitukseen liittyvät Toimijat näy kuvailussa selkeästi. Toimijoiden määrä lisääntyy, eikä yksittäistä Toimijaa voi liittää Tietovarantona olevaan yksittäiseen asiakirjaan tai toimitukseen. Yhteisproveniensi katoaa Toimijoiden sekaan. Esimerkiksi Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimiston kotelo 99 sisältää neljä käyttösuunnitelmaa eli käyttösuunnitelmatoimitukset KT 172/70- 175/70. Kotelon sisältämien käyttösuunnitelmien Toimijoina ovat ainakin Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimisto, Hämeenlinnan maankäyttötoimikunta, Asutushallitus, Orimattilan tuomiokunta, Orimattilan nimismies, Orimattilan kunnan asutuslautakunta, Heinolan tuomiokunta, Heinolan maatalouslautakunta, Toijalan tuomikunta, Kalvolan kunnan asutuslautakunta ja Tammelan tuomiokunta.

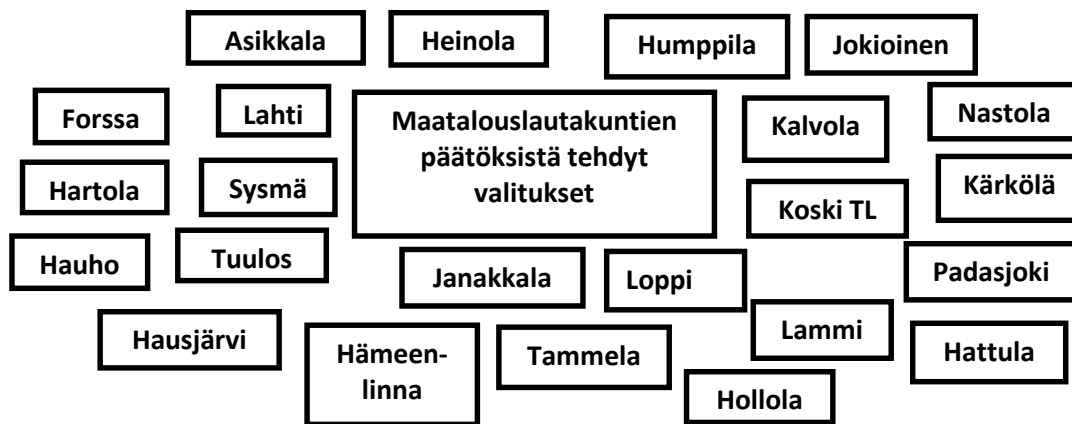
Kuva 14 Käyttösuunnitelmatoimituksia sisältävän kotelon yhteisprovenienssit

Kuvassa 14 on esitetty käyttösuunnitelmatoimituksia sisältävän kotelon yhteisprovenienssit. Jotta kuva olisi selkeämpi, ei kuvioon ole piirretty moniprovenienssisuhteita. Kuvassa *ympyrä* kuvaa *kotelo*a, jonka sisältämällä käyttösuunnitelmatoimituksilla on yhteys Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimistoon, Asutushallitukseen ja Hämeenlinnan maankäyttötoimikuntaan. Kuvassa 14 tämä yhteys on merkitty kolmen *mustan viivan* avulla.

Yhteisten arkistonmuodostajien lisäksi yksittäisiin käyttösuunnitelmatoimituksiin liittyviä asiakirjoja löytyy kunkin kunnan asutuslautakunnan asiakirjoista ja alueella toimivan tuomiokunnan aineistoista. Nämä yksittäisten toimitusten yhteydet näkyvät kuvassa 14 *katkoviivoina*, joita on kahdeksan kappaletta. Kuvasta 14 voimme todeta, että Orimattilan käyttösuunnitelmatoimitusta (KT 172/70) on käsitelty Orimattilan tuomiokunnassa, Orimattilan kunnan asutuslautakunnassa ja asiaa on hoitanut myös Orimattilan nimismies. Heinolan maalaiskunnassa olevan tilan käyttösuunnitelmatoimitukseen (KT 173/70) liittyvät Heinolan tuomiokunta ja Heinolan asutuslautakunta. Kalvolassa sijaitsevan tilan käyttösuunnitelmatoimitukseen (KT 174/70) liittyvät Toijalan tuomiokunta ja Kalvolan asutuslautakunta. Forssan kauppalassa sijaitsevan tilan käyttösuunnitelmatoimituksen (KT 175/70) asiakirjoihin ei sisältänyt asutuslautakunnan asiakirjoja, ainoastaan Asutushallituksen päätökset asukkaaksi ottamisesta. Forssan käyttösuunnitelmatoimitukseen liittyviä lainhuuto-, kiinnitys- ja panttiasioita oli käsitelty Tammelan tuomiokunnassa.

Maaseutuviranomaisen päätöksistä tehdyt valitukset – aineiston yhteisprovenienssin kuvailuun liittyy samanlainen haaste, kun käyttösuunnitelmatoimituksissa. Yksittäistä valitusta tutkittaessa yhteisprovenienssi saadaan näkyviin, kun Toimijoina ovat esimerkiksi Hämeenlinnan

maatalouspiirin maataloustoimisto ja Asikkalan kunnan maatalouslautakunta. Jos Tietovarantona on yksi kotelo, Toimijoiden määrä kasvaa huomasti.

Kuva 15 Valitusasiakirjoihin liittyvät kunnat vuonna 1977

Kuvassa 15 näkyvät kunnat, joista tuli vuonna 1977 Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimistoon Maatalouslautakuntien päätöksistä tehtyjä valituksia. Kuvasta 15 voimme todeta, että Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimistoon tuli vuonna 1977 valituksia 23 kunnan alueelta. Kun käsitelmällin kuvailtavana Tietovarantona on kotelo, voi kuvailun tulkita siten, että valitusasiakirjakotelolla (Tietovaranto) on kontekstuaalinen suhde 23 kunnan maatalouslautakuntaan (Toimijat). Käytännössä kuvailu tarkoittaa sitä, että valitusasiakirjakotelo sisältää 23 kunnan maatalouslautakunnan päätöksiä koskevia valitusasiakirjoja. Yksittäisen valitusasiakirjan ja Toimijan kontekstit häviävät lukuisten valitusasiakirjojen ja Toimijoiden sekaan. Mikäli kuvailtavana Tietovarantona olisi esimerkiksi sarja, kasvaisi Toimijoiden määrä entisestään, koska kuntia yhdistyi ja maatalouspiirien piirirajat muuttuivat. Näin yhtä valitus- tai päätösasiakirjaa koskevan Toimijan proveniensi katoaisi muiden Toimijoiden joukkoon.

Yhteenvedona voidaan sanoa, että arkistokuvailun kansallinen käsitelmä mahdollistaa asiakirjan, kotelon, sarjan tai arkiston yhdistämisen useisiin arkistonmuodostajiin. Näin aineistojen yhteisproveniensi on mahdollista tuoda esiin. Maatalouslautakuntien päätöksistä tehtyjen valitusten- ja Käyttösuunnitelmat – sarjan kohdalla kuvailun tekee haastavammaksi se, että molempiin aineistoihin liittyy monia arkistonmuodostajia eli Toimijoita.

Lisäksi voidaan todeta, että arkistokuvailun kansallinen käsitelmä mahdollistaa yhteisproveniensi esittämisen parhaiten, kun kuvailtavan Tietovarannon asiakirjamäärä on pieni tai Toimijoita eli arkistonmuodostajia ei ole paljon. Mitä suurempia asiakirjamääriä kuvataan yhtenä Tietovarantona ja mitä enemmän Toimijoita Tietovarannossa on, sitä vaikeampaa yksittäisen asiakirjan yhteisproveniensi esittäminen on.

4.3 Yhteenveto

Arkistokuvailun kansallista käsitemallia esittelevässä luvussa 2.3 kerrottiin, että arkistokuvailun kansallinen käsitemalli on kehitetty vastaamaan paremmin nykyisen toimintaympäristön vaatimuksia. Tämän tutkielman tarkoituksena oli arkistokuvailun kansallisen käsitemallin testaus. Arkistokuvailun kansallista käsitemallia ja kuvailua käsittelevässä luvussa 2.3.1 puolestaan ilmeni, että käsitemallin avulla pyritään mallintamaan arkistokuvailua, ei arkistoaineistoa kuvailun kohteena. Käsitemalli kertoo, millaista arkistokuvailun pitäisi olla. Tutkielmassa analyysin kohteeksi kuitenkin valittiin arkistoaineisto, koska se oli ainoa keino, jolla voitiin käytännössä testata sitä, millaisia proveniensseja arkistokuvailu mahdollistaa. Käsitemalli on teoreettinen malli, mutta se toimii mallina kehitteillä olevalle uudelle tietojärjestelmälle.

Käsitemallissa on useita entiteettejä ja niiden välisiä suhteita. Tässä tutkielmassa analyysin kohteena oli Tietovarannon ja Toimijan välinen suhde eli provenienssi. Kiinnostuksen kohteena oli se, kuinka provenienssi saadaan käsitemallissa esiin. Analyysin kohteeksi valittiin Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimisto ja sen seuraajien aineistot. Käsitemallin taustalla on postmoderni arkistoteoria ja valittu aineisto vastasi postmodernien arkistoteoreetikoiden kuvailua nykyisistä arkistoaineistoista. Aineistossa oli eri viranomaisten yhteistyönä syntyneitä monenlaisia aineistoja, pitkältä ajalta ja osa asiakirjoista oli kadonnut.

Ensimmäisessä vaiheessa aineistosta valittiin analysoitavat sarjat ja asiakirjat. Arkistot sisälsivät monenlaisia aineistoja, mutta lähemmän tarkastelun kohteeksi valittiin sarjoja ja asiakirjoja, joiden provenienssien kuvailussa oli ongelmia. Tarkoituksena oli selvittää, miten nämä ongelmat saataisiin ratkaistua arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa. Lisäksi valinnan avulla pyrittiin tekemään läpileikkaus koko aineistosta. Tällä tutkittiin, vaikuttaako aineistotyyppi provenienssin kuvailuun käsitemallissa. Analysoitavaksi valittiin sellaisia aineistotyyppisiä, joita löytyy myös muiden viranomaisten arkistoista. Näin tutkimustuloksia voidaan soveltaa myös muiden viranomaisten aineistoihin. Otos oli suhteellisen pieni, mutta silti riittävän kattava antamaan jonkinlaisen yleiskuvan siitä, millaisia proveniensseja käsitemallissa on mahdollista kuvailla ja miten niitä kannattaa kuvailla.

Tarkemman analyysin kohteena olivat diaarit ja luettelot, erilaiset päätökset ja dossier – tyyppiset aineistot. Diaarista ja luetteloista tutkittiin Tiloja koskevia diaarikortteja, Metsityskortteja ja Käyttösuunnitelmaluettelo. Erilaisia päätöksiä edustivat Opintotukipäätökset -sarja ja Maatalouslautakuntien päätöksistä tehty valitukset -sarja. Dossier -tyyppisiä aineistoja edustivat Käyttösuunnitelmatoimitukset. Valittujen asiakirjojen avulla on mahdollista tehdä johtopäätöksiä

siitä, millaisia proveniensseja käsitemallissa on mahdollista esittää. Saattaa olla, ettei kaikkien asiakirjojen proveniensseja löydetty ja saatu analysoitua, mutta löydettyjen provenienssien avulla on mahdollista saada jonkinlainen yleiskuva provenienssien kuvailumahdollisuudesta.

Ensimmäisessä vaiheessa tutkittavasta aineistosta etsittiin proveniensseja. Moniprovenienssi eli edeltäjä- seuraaja – suhde löytyi kaikista tutkittavista sarjoista. Sarjoilla on moniprovenienssi, koska aineistot olivat sekaisin, eikä arkistoja ollut katkaistu arkistonmuodostajamuutosten yhteydessä. Siinä vaiheessa, kun tutkittavana oli yksittäinen asiakirja, ei moniprovenienssia välttämättä löytynyt. Esimerkiksi yksittäinen opintotukipäätös tai käyttösuunnitelmatoimitus vuodelta 2005 ei sisältänyt edeltäjä-seuraaja-suhdetta. Toisaalta, joissakin yksittäisissä päätösassakirjoissa ja käyttösuunnitelmatoimituksissa moniprovenienssi taas näkyi. Tämä johtui siitä, että päätös- tai toimitusprosessin aikana oli tapahtunut arkistonmuodostajamuutos. Asia oli saatettu vireille tai alkanut yhden arkistonmuodostajan aikana ja saatettu loppuun sen seuraajan tai seuraajien aikana.

Käyttösuunnitelmatoimituksista ja Maatalouslautakuntien päätöksistä tehdyistä valituksista löytyi moniprovenienssin lisäksi yhteisprovenienssi. Käyttösuunnitelmatoimitusten kohdalla moniprovenienssi syntyi, koska toimitukset tehtiin tiloilla, jotka olivat siirtyneet valtion omistukseen ja jotka valtio myi eteenpäin. Tilan lunastaminen kesti usein vuosia, joten asiaa käsittelevät viranomaiset ehtivät vaihtua, ennen kuin tila oli täysin rasitteista ja rajoituksista vapaa.

Käyttösuunnitelmatoimitusten yhteisprovenienssi puolestaan johtui siitä, että tilaa koskevan käyttösuunnitelmatoimituksen tekeminen vaatii monen viranomaisen yhteistyötä. Maaseutuhallinnon piiriviranomaiset, käytännössä asutuspiirit ja niiden seuraajat, vastasivat käyttösuunnitelmien tekemisestä, joten suurin osa käyttösuunnitelmatoimituksiin liittyvistä aineistosta kertyi niiden arkistoihin. Tämä koskee myös muiden viranomaisten käyttösuunnitelmatoimituksiin liittyviä asiakirjoja. Käyttösuunnitelmatoimitus -aktit sisältävät tuomiokuntien lainhuuto-, pantti- ja kiinnitysasiakirjoja, maanmittausviranomaisten lohkomisasiakirjoja, kuntien asutuslautakuntien päätöksiä, kauppakirjoja ja niin edelleen.

Maatalouslautakuntien päätöksistä tehdyissä valitusasiakirjoissa näkyi sekä moni- että yhteisprovenienssi. Valitusasiakirjojen moniprovenienssi syntyi siitä, että valituksen vireilletulon ja päätöksen välissä oli tapahtunut arkistomuodostajamuutos. Valitus oli tullut vireille maatalouspiirin maataloustoimiston aikana ja päätös tehtiin maaseutuelinkeinopiirissä. Moniprovenienssi koski vain pientä osaa valitusasiakirjoista. Valitusasiakirjoihin liittyvä yhteisprovenienssi syntyi, koska molemmat viranomaiset osallistuvat saman tehtävän ratkaisemiseen tiettyinä aikoina. Maatalouspiirit ja sen seuraajat toimivat valitusviranomaisina, joihin valitettiin maatalouslautakuntien päätöksistä.

Tämän seurauksena Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimiston ja sen seuraajien arkistoihin oli päätynyt alkuperäisiä maatalouslautakunnan hakemus- ja päätösasiakirjoja.

Suurin osa aineistojen arkistonmuodostajista oli helposti tunnistettavissa. Tiloja koskevien diaarikorttien ja Opintotukipäätökset -sarjan kohdalla provenienssin määrittelyssä törmättiin ongelmiin, joista postmodernit arkistoteoreetikot kertoivat ja joita käsiteltiin luvussa 2.2.3 Postmodernit kertomukset asiakirjoista. Aineistoa analysoitaessa huomattiin, että asiakirjoja oli kadonnut eikä asiakirjojen synty-, hallinta – ja omistushistoriasta ollut varmuutta, joten provenienssin määrittäminen vaikeutui.

Tiloja koskevia diaarikortteja tutkittaessa huomattiin, että korteissa oli merkintöjä myös tutkittavia arkistonmuodostajia edeltävältä ajalta. Tämä aiheutti epävarmuutta siitä, milloin ja kenen toimesta kortisto oli syntynyt. Epävarmuus syntyhistoriasta vaikeuttaa myös provenienssin määrittelyä. Arkistonjärjestäjä ei voi varmuudella tietää, mihin kaikkiin arkistonmuodostajiin asiakirjoilla on yhteys. Arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa Tietovarannolle voi kuvailla kontekstuaalisen suhteen Toimijaan, jos Toimija on tiedossa. Jos syntyhistoriaa ja arkistonmuodostajaa ei tunneta, ei kontekstuaalista suhdetta voi kuvata.

Tiloja koskevista diaarikorteista ilmeni myös toinen provenienssin määrittelyyn liittyvä ongelma. Osa korteista oli ilmeisesti kadonnut, joten provenienssin määrittelyssä oli epävarmuutta siitä, onko kaikki yhteydet saatu kuvattua. Ilman kortteja on vaikea sanoa, liittyykö kortistoon muita arkistonmuodostajia. Arkistokuvailun kansalliseen käsitemalliin voi sijoittaa vain ne Toimijat, jotka ovat tiedossa, joten kontekstuaalisen suhteen voi kuvailla vain tiedossa olevien Toimijoiden ja Tietovarannon välille. Arkistoista katoaa aineistoa myös niin, ettei sitä huomata, joten näiden kadonneiden asiakirjojen provenienssia ei voi kuvailla arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa. Tietovarannoksi ei voi laittaa aineistoa, josta ei ole tietoa.

Opintotukipäätösten kohdalla yhteisprovenienssin määrittäminen ei onnistunut, koska asiakirjoissa ei ollut tarkempaa merkintää muista asiaan liittyvistä viranomaisista. Päätöksessä oli merkintä, että tieto päätöksestä meni ”kunnan maaseutuviranomaiselle”, mutta asiakirjoissa ei näkynyt tietoja siitä, mikä tai keitä nämä viranomaiset ovat. Asiakirjoista ei myöskään ilmennyt syytä, miksi päätös lähetettiin tiedoksi. ”Kunnan maaseutuviranomaisen” rooli opintotukiprosessissa jäi epäselväksi. Tästä syystä yhteisprovenienssia ei voitu määrittää. Opintotukipäätöksistä puuttuivat myös valitustiedot, joten jää epävarmaksi, onko Tietovarannolla nimeltään Opintotukipäätökset yhteys johonkin valitusviranomaiseen.

Nämä provenienssin tunnistamiseen liittyvät ongelmat vaikeuttivat Tietovarannon ja Toimijoiden määrittelyä. Jotta provenienssit voidaan tunnistaa, niihin liittyvä tieto on myös merkittävä asiakirjoihin. Jälkikäteen provenienssien määrittäminen voi olla vaikeaa, joskus jopa mahdotonta.

Provenienssien tunnistamisen jälkeen aineistot ja arkistonmuodostajat sijoitettiin arkistokuvailun kansalliseen käsitemalliin. Analysoitava aineisto sijoitettiin Tietovarannoksi ja arkistonmuodostajat Toimijoiksi. Ensin tutkittiin, kuinka moniprovenienssit näkyvät ja sen jälkeen tarkastelun kohteeksi otettiin yhteisprovenienssi. Analyysin kohteeksi valittiin sekä koteloissa ja laatikoissa olevia yksittäisiä asiakirjoja että hieman laajempia kokonaisuuksia, kuten koteloita ja laatikoita.

Moniprovenienssin esittäminen onnistui arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa hyvin, koska käsitemallissa Tietovarannon määritelmä on hyvin joustava. Tietovarantona voi olla yksittäinen asiakirja tai sidos. Yksittäisen asiakirjan ja sidoksen edeltäjä-seuraaja-suhde saatiin hyvin näkyviin, koska yksittäisestä asiakirjasta oli helppo kuvata yhteys sitä koskeviin arkistonmuodostajiin. Hieman suurempia kokonaisuuksia tarkasteltaessa moniprovenienssien kuvailusta ei saatu yhtä tarkkaa, koska isommat kuvailuyksiköt saattoivat sisältää eri arkistonmuodostajien aikana syntyneitä aineistoja.

Diaareihin ja luetteloihin liittyvien arkistonmuodostajien kuvailu onnistui arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa hyvin. Yksittäisenä sidoksena Käyttösuunnitelmaluettelo muodosti kokonaisuuden, Tietovarannon, jolle oli helppo kuvailla kontekstuaalinen yhteys sitä käyttäneisiin arkistonmuodostajiin eli Toimijoihin. Moniprovenienssin kuvailu onnistui myös diaarikorteilla. Sekä Tiloja koskevalle diaarikortistolle että Metsityssuunnitelmien diaarikortistolle saatiin kuvailtua yhteys niihin arkistonmuodostajiin, joista diaareissa näkyi merkintä. Yksittäisen diaarikortin provenienssit hävisivät kokonaisuuden alle, kun diaarikortistoja analysoitiin kokonaisuuksina. Esimerkiksi Metsityssuunnitelmien diaarikortisto muodostui kolmesta eri aikana syntyneestä laatikosta, joista vanhimmalle ja uusimmalle kortistolle tunnistettiin moniprovenienssi. Keskimmäisessä kortistossa oli merkintöjä ainoastaan yhden arkistonmuodostajan ajalta. Kun Metsityssuunnitelmien kortisto kuvailtiin arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa yhdeksi Tietovarannoksi, ei yksittäisiä arkistonmuodostajia eli Toimijoita saatu kohdennettua koskemaan yksittäisiä laatikoita.

Käyttösuunnitelmatoimitusten ja päätösasiakirjojen kohdalla moniprovenienssin kuvailu tarkentui myös sitä mukaa, mitä pienempi kuvailtava Tietovaranto oli. Kun Tietovarantona oli yksittäinen päätös tai käyttösuunnitelmatoimitus, oli Toimijoiden kuvailu helppoa, koska kuvailu voitiin kohdentaa juuri niihin arkistonmuodostajiin, jotka olivat asioita käsitelleet. Kuvattaessa kotelo tai

sarja Tietovarannoksi, moniprovenienssien kohdentaminen ei välttämättä onnistunut. Yhdessä kotelossa saattoi olla asiakirjoja, joista osalla oli moniprovenienssi ja osalla ei. Sarjoja kuvailtaessa moniprovenienssit hämärtivät entisestään. Analyysissä todettiin, että esimerkiksi Käyttösuunnitelmat-sarjassa ensimmäiset käyttösuunnitelmatoimitukset on tehty vuonna 1965 ja viimeisin vuonna 2005. Näillä käyttösuunnitelmatoimituksilla ei välttämättä ole yhtään yhteistä arkistonmuodostajaa, mutta mikäli Tietovarantona ovat Käyttösuunnitelmat – sarja, niille kaikille syntyy kontekstuaalinen yhteys samoihin arkistonmuodostajiin.

Analyysissä ilmeni, että moniprovenienssi saadaan arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa näkyviin, jos arkistonmuodostajat on tunnistettu. Kuvailumallissa Tietovarantona voi olla yksittäinen asiakirja, joten kuvailusta voidaan tehdä hyvin tarkka. Kuvailtavan Tietovarannon koon kasvaessa ja Toimijoiden lisääntyessä kuvailun kohdentaminen ei onnistunut yhtä tarkasti, vaan kuvailun avulla saatiin yleiskuva sitä, mitkä Toimijat ovat Tietovarantoon aikojen kuluessa liittyneet. Näin ei välttämättä tapahdu kaikkien aineistojen kohdalla, sillä arkistoissa voi olla aineistoja, joilla on yhteys ainoastaan yhteen arkistonmuodostajaan. Toisaalta, jos Tietovarantona on sarja ja kaikki sarjan asiakirjat koskevat samaa asiaa, esimerkiksi opintotukipäätöksiä, ei liene harhaanjohtavaa, että Tietovarannossa näkyy Toimijoiden edeltäjä-seuraaja-suhteet. Kuvailun voi tulkita niin, että asia tai etuus on kuulunut viranomaisen tehtäväpiiriin jo useamman vuoden ajan.

Yhteisprovenienssi tarkoittaa samaan tehtävään samaan aikaan osallistuneita eri Toimijoita. Arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa moniprovenienssi ja yhteisprovenienssi saatiin samalla tavalla näkyviin. Tietovarannosta kuvailtiin kontekstuaalinen suhde kaikkiin niihin tunnistettuihin Toimijoihin, jotka olivat osallisena Tietovarantoon liittyvän asian hoidossa. Samoin kuin moniprovenienssin, myös yhteisprovenienssin kuvailussa Tietovarannon koko vaikutti Toimijoiden kohdentamiseen. Mitä pienempi kuvailtava Tietovaranto oli, sitä tarkemmin sen provenienssit saatiin näkyviin.

Yhteisprovenienssin kuvailua analysoitiin myös niin, että kuvailtavana Tietovarantona oli suurempi yksikkö. Tällöin Toimijoiden määrä kasvoi ja Toimijoiden kohdentaminen niitä koskeviin asiakirjoihin vaikeutui. Esimerkiksi Käyttösuunnitelmat -sarjan kohdalla tämä johtuu siitä, että yhdessä kotelossa oli useita käyttösuunnitelmatoimituksia ja toimituksiin liittyi kaikille yhteisiä Toimijoita, mutta myös Toimijoita, jotka liittyivät vain yhteen käyttösuunnitelmatoimitukseen. Jos Tietovarannoksi olisi kuvailtu Käyttösuunnitelmat – sarja, olisi Toimijoiden määrä kasvanut vielä isommaksi, koska käyttösuunnitelmatoimituksia tehtiin kaikissa Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimiston ja sen seuraajien toimipiiriin kuuluvissa kunnissa. Valtion maatalousviranomaisten

ja kunnan viranomaisten lisäksi käyttösuunnitelmatoimituksen tekoon osallistui muita valtion viranomaisia, joilla oli omat toimipiirirajansa.

Yleisesti voidaan todeta, että sekä moni- että yhteisprovenienssit saadaan näkyviin arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa. Mitä vähemmän Toimijoita ja mitä pienempi Tietovaranto, sitä tarkemmin kuvailu saatiin kohdennettua. Ison aineiston provenienssien kuvailu saadaan kohdennettua hyvin, mikäli samat Toimijat liittyvät Tietovarannon kaikkiin asiakirjoihin. Provenienssi katoaa tai ainakin sen jäljittäminen on vaikeampaa, mikäli kuvailutasona on arkisto tai sarja, joka sisältää moneen eri arkistonmuodostajaan liittyviä aineistoja. Kuvailu ikään kuin kertoo, että tämä arkisto tai sarja sisältää eri arkistonmuodostajien aineistoja, mutta se ei kerro, mistäpäin arkistoa tai sarjaa ne löytyvät.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tarkoituksena oli testata arkistokuvailun kansallista käsitemallia ja proveniensiä. Tutkielmassa tarkasteltiin, kuinka tutkimusaineiston provenienssit saadaan näkyviin arkistokuvailun kansallisessa käsitemallissa. Arkistokuvailun kansallisesta käsitemallista ei juuri ole tutkimuskirjallisuutta, mutta provenienssien analyysissä käytettiin apuna provenienssin tutkimusta käsittelevää kirjallisuutta.

Käsitemallista oli huomioitu postmodernissa arkistoteoriassa mainittuja arkistoihin ja asiakirjoihin liittyviä ongelmia. Tietovaranto oli joustava käsite eikä Toimijoiden määrää ollut rajoitettu, joten teoriassa kaikkien tunnistettujen provenienssien kuvailu on mahdollista. Analysoidussa aineistossakin kaikki tunnistetut provenienssit saatiin esiin, koska tarpeen vaatiessa yksittäinen asiakirja sijoitettiin Tietovarannoksi. Mitä pienempi analysoitava Tietovaranto oli, sitä tarkemmin provenienssit kohdentuivat. Siitä huolimatta on vaikea kuvitella, että tulevassa käyttöjärjestelmässä yksittäiset paperiasiakirjat syötettäisiin käsin Tietovarannoksi käyttöjärjestelmään. Käytännössä se vie liikaa aikaa.

Suuremmissa Tietovarannoissa, joissa oli monta Toimijaa, provenienssien kuvailu oli haasteellisempaa. Jos Tietovarantoon liittyi paljon Toimijoita, joilla oli yhteys vain joihinkin Tietovarannon asiakirjoihin, katosivat yksittäisten asiakirjojen provenienssisuhteet Toimijoiden sekaan. Tämä tuli selkeästi esiin Käyttösuunnitelmat -sarjassa, jossa arkistonmuodostajien määrä kasvoi kuvailtavan Tietovarannon koon mukaan.

Käytännön työssä mahdollisuus esittää useampia Toimijoita sekä helpottaa arkistonjärjestämistä että tekee kuvailusta haastavampaa. Työtä helpottaa se, että arkistonjärjestäjän ei tarvitse rikkoa valmiita kokonaisuuksia sinne tänne, vaan ”hajottaminen” ja arkistonmuodostajien väliset yhteydet saadaan esille kuvailemalla. Provenienssit on hyvä saada näkyviin ilman, että asiakirjat joudutaan hajottamaan, koska emme voi varmasti tietää, miksi aineistot on haluttu pitää kokonaisuuksina. Voidaan todeta, että aineiston fyysinen sijainti menettää merkitystään, kun provenienssit saadaan esiin kuvailemalla.

Useampien Toimijoiden löytäminen, Toimijoiden ja Tietovarantojen välisten suhteiden ja aineiston kuvailu vaatii sekä arkistonjärjestäjältä että tiedonhakijalta tietoa järjestettävistä asiakirjoista ja aineistoon liittyvistä Toimijoista. Arkistossa tietopalvelusihterin ammattitaito joutuu koetukselle, kun kuvailtujen Toimijoiden joukosta etsitään oikeita asiakirjoja. Esimerkiksi Hämeenlinnan Mäskälän kylän 1950-luvun tila-asiakirjoja ei kannata hakea Toimijasta nimeltään Hämeenlinnan

raastuvanoikeus tai Hämeenlinnan asutuslautakunta, koska kyseinen alue on 1950-luvulla ollut osa Vanajan kuntaa ja kuulunut Hauhon tuomiokuntaan.

Aineistoa analysoitiin arkistolähtöisesti. Arkistojen hierarkkinen hakujärjestelmä korostui tutkielmassa, koska yksittäiset henkilöt rajattiin pois Toimijoista. Tähän päädyttiin siksi, että yksittäisten henkilöiden tai tilojen lisääminen Toimija-entiteetiksi olisi laajentanut tutkielmaa liikaa. Toimijoiksi valittiin viranomaisia, mutta teoriassa, ja lain sallimin ehdoin, myös henkilö tai tila voi olla Toimija. Paperiaineistojen kohdalla henkilöiden ja tilojen kuvailu Toimijana on hankalaa, sillä kaikki lisäykset pitäisi tehdä käsin. Sähkösyntyisten asiakirjojen kohdalla tilanne saattaa olla erilainen, jos tiedot tallentuvat automaattisesti asiakirjan metatietoihin, mutta sähkösyntyiset asiakirjat eivät kuuluneet tutkielman piiriin.

Tutkielmassa tuli esille se, että käytännössä ajanpuute vaikeutti paperiaineistojen provenienssien kuvailua eniten. Tausta-aineistojen tutkiminen vie aikaa, provenienssien etsiminen ja tunnistaminen vie aikaa, kuvailu vie aikaa, ja mitä pienempiä kuvailtavat Tietovarannot olivat, sitä enemmän yhden aineiston kuvailuun kului aikaa. Usein kuvailuun on annettu rajallinen määrä aikaa, joten on helppo ymmärtää, miksi postmodernissa arkistoteoriassa keskustellaan siitä, mikä on riittävä kuvailun taso.

Postmodernissa arkistoteoriassa pidetään tärkeänä sitä, että asiakirjojen kontekstit saadaan näkyviin, joten useampien Toimijoiden kuvailu laajentaa tätä kontekstitietoa. Se, että yksittäisen päätöksen tai toimituksen provenienssit eivät näy kuvailussa, ei välttämättä haittaa. Kuvailun avulla voidaan yksittäinen päätös tai toimitus liittää osaksi suurempaa kokonaisuutta. Esimerkiksi Opintotukipäätökset -sarjan moniprovenienssin eli edeltäjä-seuraaja – suhteen kuvailun voisi tulkita siten, että yksittäinen opintotukipäätös on osa laajempaa kokonaisuutta nimeltään Opintotukipäätökset ja tähän kokonaisuuteen liittyviä päätöksiä on tehty vuosikymmenten ajan.

Arkistojen tietopalvelua ja aineistojen käytettävyyttä ajatellen on hyvä pohtia, mikä on sopiva provenienssin kuvailutaso ja mitä suhteita kuvataan. Sarja- tai arkistotason kuvailu antaa hyvän kuvan aineiston provenienssista, mikäli asiakirjat koskevat samaa asiaa eikä aineistosta löydy useita moni- tai yhteisprovenienssisuhteita. Mikäli kuvailtava aineisto sisältää useita moni- tai yhteisproveniensseja, kannattaa miettiä, mille tasolle kuvailun tekee. Tieto siitä, että noin 80 hyllymetrin mittainen Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimiston arkisto sisältää asiakirjoja, joilla on yhteys myös Hauhon tuomiokuntaan, ei ole kovin informatiivinen. Arkisto- tai sarjataso kuvailu ei välttämättä kerro, mitä asiakirjoja provenienssi koskee tai missä asiakirjat sijaitsevat. Toisaalta, jos tiedonhakijalla on aikaa ja intoa hakea tietoa, ei Toimijoiden suuri määrä ole

välttämättä ongelma. Laajempi provenienssisuhteiden kuvailu saattaa tuoda esiin uusia Toimijoita ja mahdollistaa täysin uuden tiedon löytämisen eri arkistonmuodostajista.

Arkistokuvailun kansallinen käsitelmä on teoreettinen kehikko, jonka perusteella uusi käyttöjärjestelmä tehdään. Vasta käyttöjärjestelmän valmistuttua saamme varmuudella tietää, mitä kaikkea käyttöjärjestelmässä voi kuvailla ja miten. Tähän liittyy myös kysymys siitä, millaisia kuvailuja uusien järjestelmien käyttäjät haluavat? Tällä hetkellä meillä ei ole juuri mitään tietoa siitä, mitä mieltä käyttäjät ovat uusista tiedonhakuverkostoista. Hyviä uusia tutkimuksen aiheita olisi selvittää, palvelevatko uudet tiedonhakuverkot käyttäjiä lainkaan, milloin palvelevat ja millaiset kuvailut olisivat käyttäjien mielestä hyödyllisiä?

Lopuksi: Tietopalvelusihteeri selittää kärsivällisesti harmaahapsiselle herrasmiehelle, miten tieto on kuvailtu arkiston tietojärjestelmissä. ”Ai niinhän se oli”, sanoo harmaahapsinen herrasmies. Hän on käynyt sukututkimuskurssin ja arkiston hierarkkinen kuvailujärjestelmä on herrasmiehelle tuttu. ”Isä oli rintamamies ja osti lisää maata joskus 1960-luvulla”, sanoo herrasmies. Näiden tietojen avulla harmaahapsinen herrasmies löytää tilan perustamistietoja Maa- ja metsätalousministeriön asutusasiainosaston arkistosta ja lisämaan ostoon liittyviä tietoja Hämeenlinnan asutuspiirin asutustoimistosta. Harmaahapsinen herrasmies ei tiedä, että hänen isänsä oli mukana kiistassa, joka koski tilan vieressä kulkevaa ojaa. Näin ojaa ja kiivaita keskusteluja sisältävät asiakirjat jäävät Helsingin tie- ja vesipiirin arkistoon odottamaan tulevia käyttäjiä. Päivän päätteeksi harmaahapsinen herrasmies täyttää kyselylomakkeen, joka koskee arkistoaineistojen tiedonhakua ja kuvailua. Lienee jonkun pro gradu – tutkielma.

6 LÄHTEET

Arkistolähteet:

Hämeenlinnan maakunta-arkisto

Hämeenlinnan maatalouspiirin maataloustoimisto. Hämeenlinnan maatalouspiirin Arkistoluettelo A. Päiväämätön. Kot:66.

Pirkanmaan maaseutuelinkeinopiirin arkisto. Maatalouspiirin maataloustoimiston arkistokaavio. Päiväämätön. Ba:2.

Muut lähteet:

Alasuutari, P. (1994). Laadullinen tutkimus (3. ed.). Jyväskylä: Gummerus oy.

Arkistojen kuvailu- ja luettelointisäännöt (1997).

<<http://www.arkisto.fi/uploads/normit/valtionhallinto/suosituksset/arkistokuvailu-jaluettsaannot1.pdf>> (käytetty 8.12.2013).

Arkistolaitoksen kuvailu- ja järjestämispolitiikka (2013). Arkistolaitoksen kuvailu- ja järjestämispolitiikan sekä toimenpideohjelman suunnitelma 29.11.2013. Arkistolaitos AL/17024/07.01.02.00/2013.

Arkistowiki (2013). <<http://wiki.narc.fi/arkistowiki/index.php/Proveniensi>> (käytetty 4.12.2013).

Asiakirjahallinnon opas valtionhallinnon organisaatiomuutostilanteisiin (2009). Arkistolaitos AL/6640/07.01.00/2009 28.8.2009 versio 1.0. <<http://www.arkisto.fi/fi/palvelut/julkaisuluettelo/d-verkko-opaat/organisaatiomuutosopas#Muutostilanteet%20ja%20arkistonmuodostus>> (käytetty 24.4.2015).

Cook, T. (1993). The concept of the archival fonds in the post-custodial era: Theory Problems and Solutions. *Archivaria*, Spring(35), 24–37. <<http://journals.sfu.ca/archivar/index.php/archivaria>> (käytetty 20.10.2013).

Douglas, J. (2010). Evolving Ideas about the Principle of Provenance. Teoksessa T. M. Eastwood & Heather (Eds.), *Currents of Archival Thinking* (23–43). Santa Barbara, California: ABC CLIO, LLC.

- Duchain, M. (1983). Theoretical principles and problems of Respect des Fonds in archival science. *Archivaria*, 16, 64–82. <<http://journals.sfu.ca/archivar/index.php/archivaria>> (käytetty 1.11.2013).
- Evans, M. (1986). Authority Control: An Alternative to the Record Group Concept. *The American Archivist*, 49 (Summer), 249–261. <<http://archivists.metapress.com/content/120809>> (käytetty 29.11.2013).
- Henttonen, P., & Kilkki, J. (2013). Arkistokuvailun kansallinen käsitelmä 0.2 (luonnos) 7.10.2013.
- Herrala, M. (2013). AHAA-Finna tavoitteet. Tarvekartoitus ja toiminnallinen vaatimusmäärittely 15.11.2013. Versio 1.0.
- Hurley, C. (2011). The Hunting of the Snark (Looking for Digital ”Series”). Sydney, 25 October 2011: Recordkeeping Roundtable. <https://recordkeepingroundtable.files.wordpress.com/2012/05/hunting-the-snark_10.pdf> (käytetty 25.10.2013).
- ISAD(G) General International Standard Archival Description- Second Edition (2000). International Council on Archives. <<http://www.ica.org/10207/standards/isadg-general-international-standard-archival-description-second-edition.html>> (käytetty 1.3.2015).
- ISDF International Standard for Describing Functions (2007). International Council on Archives. <<http://www.ica.org/10208/standards/isdf-international-standard-for-describing-functions.html>> (käytetty 25.10.2013).
- Jenkinson, H. (1966). A manual of Archive Administration. Toinen korjattu painos. London: Percy Lund, Humphries & Co.Ltd.
- Ketelaar, E. (2001). Tacit narratives: The meanings of archives. *Archival Science*, 1(2), 131–141. Saatavilla Springer Link – tietokannasta: <<http://link.springer.com>> (käytetty 3.11.2013).
- Ketelaar, E. (2002). Archival Temples , Archival Prisons : Modes of Power and Protection. *Archival Science*, 2 (August), 221–238. Saatavilla Springer Link – tietokannasta: <<http://link.springer.com>> (käytetty 3.11.2013).
- Kilkki, J. (2013). Provenienssiperiaatteen perinteinen tulkinta 2/6. Uuden arkistokuvailun työpaja 10.4.2013. <<https://www.youtube.com/watch?v=qWLWhZ-8nGc>> (käytetty 24.10.2013).

- Kilkki, J. (2015). Arkistokuvailun kansallinen käsitemalli 0.2 (korjattu luonnosversio), 25.2.2015. <http://www.arkisto.fi/uploads/Palvelut/Arkistoyhteisty%C3%B6/Arkistosektorin%20yhteisty%C3%B6verkosto/Arkistokuvailun_kansallinen_kasitemalli_02.pdf> (käytetty 1.5.2015).
- Krawczyk, B. (1999). Cross reference heaven: the abandonment of the fonds as the primary level of arrangement for Ontario government records. *Archivaria*, 48, 131–153. <<http://journals.sfu.ca/archivar/index.php/archivaria>> (käytetty 16.10.2013).
- Lybeck et al, J. (Ed.). (2006). *Arkistot yhteiskunnan toimiva muisti*. Helsinki: Arkistolaitos.
- Millar, L. (2002). Articles The Death of the Fonds and the Resurrection of Provenance : Archival Context in Space and Time. *Archivaria*, 53, 1–15. <<http://journals.sfu.ca/archivar/index.php/archivaria>> (käytetty 4.11.2013).
- Müller, S., Feith, J. A., Fruin, R. (2003). *Manual for the Arrangement and Description of Archives*. Toinen painos. Chicago: The Society of American Archivists.
- Nesmith, T. (2005). Reopening Archives: Bringing New Contextualities into Archival Theory and Practice. *Archivaria*, 60, 259–274. <<http://journals.sfu.ca/archivar/index.php/archivaria>> (käytetty 27.10.2013).
- Nesmith, T. (2006). The concept of societal provenance and records of nineteenth-century Aboriginal-European relations in Western Canada: Implications for archival theory and practice. *Archival Science*, 6(3-4), 351–360. Saatavilla Springer Link – tietokannasta: <<http://link.springer.com>> (käytetty 20.4.2014).
- Niu, J. (2013). Provenance: crossing boundaries. *Archives and Manuscripts*, 41(March 2015), 105–115. Saatavilla EBSCO – tietokannasta: <<https://www.ebsco.com>> (käytetty 23.3.2015).
- Orrman, E. (1987). Provenienssiperiaate, teoriaa ja sovellutuksia. *Arkisto*, 2, 15–36.
- Patton, M. Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods*. Toinen painos. Newbury Park: SAGE Publications Inc.
- Sanastowiki (2013). <<http://wiki.narc.fi/sanasto/index.php/Arkistonmuodostaja>> (käytetty 25.10.2013).
- Schellenberg, T. (1956). *Modern Archives*. Chicago: The University of Chicago Press.

Scott, P. J. (1966). The record group concept: a case for abandonment. *The American Archivist*, 29(4), 493–504. <<http://archivists.metapress.com/content/120809>> (käytetty 29.11.2013).

Tieteen termipankki (2015). <<http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:entiteetti>> (käytetty 10.5.2015).

Vanhanen, L. (1994). Katsaus proveniensiiperiaatteen soveltamiseen Suomessa virastojen organisaatiomuutosten yhteydessä. *Arkisto*, 5, 137–149.

Vincent, C. (1976). The record group: a concept in evolution. *Archivaria*, 3, 3–16. <<http://journals.sfu.ca/archivar/index.php/archivaria>> (käytetty 4.11.2013).

Virtanen, P. (2007). Arviointi. Arviointitiedon luonne, tuottaminen ja hyödyntäminen. Ensimmäinen painos. Helsinki: Edita Prima Oy.

Wood, S., Carbone, K., Cifor, M., Gilliland, A., & Punzalan, R. (2014). Mobilizing records: re-framing archival description to support human rights. *Archival Science*, 14, 397–419. Saatavilla Springer Link – tietokannasta: <<http://link.springer.com>> (käytetty 20.4.2015).

Väissi, J. (1987). Tilastotietoja Tampereen maatalouspiiristä v. 1987. Toimintakertomus 1987.

Väissi, J. (1991). Pirkanmaan maaseutupiiri. Toimintakertomus 1991.